

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет обліку і фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

**Завідувачка кафедри,
д.е.н., проф.**

_____ **Світлана ХАЛАТУР**
« ____ » _____ **2022 р.**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ПІДПРИЄМСТВА**

Освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Ступінь вищої освіти: Магістр

Здобувачка

Катерина ЯЦЕНКО

**Науковий керівник,
д.е.н., професор**

Світлана ХАЛАТУР

Дніпро – 2022

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: обліку і фінансів

Кафедра: фінансів, банківської справи та страхування

Освітньо-професійна програма: «Фінанси, банківська справа та страхування»

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Ступінь вищої освіти: Магістр

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____

« _____ » _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ

на підготовку кваліфікаційної роботи

Яценко Катерині Володимирівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Удосконалення фінансового менеджменту використання капіталу сільськогосподарського підприємства

Науковий керівник: Халатур С.М., д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по ДДАЕУ від «13» вересня 2022 року № 2642

2. Термін подання здобувачем роботи: «01» грудня 2022 року

3. Вихідні дані до роботи: Баланс, Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал, Примітки до річної фінансової звітності ДДС ІОБ НААНУ, Закони України, підзаконні нормативно-правові акти, наукові праці видатних вчених, нормативна та фінансово-економічна література

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретико-методичні основи організації ресурсного фінансового менеджменту сільськогосподарського підприємства. 2. Аналіз стану керування використанням капіталу Дніпропетровської дослідної станції (ДДС). 3. Удосконалення ресурсного фінансового менеджменту сільськогосподарського підприємства.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

1. Тракткування дефініції «капітал» відомими вченими в історичній ретроспективі. 2. Характеристика сутнісних аспектів категорії «капітал підприємства». 3. Розподіл фінансових ресурсів залежно від джерел їх формування. 4. Зовнішні і внутрішні джерела формування власного капіталу підприємства. 5. Внутрішні і зовнішні джерела формування позикового капіталу підприємства. 6. Складові елементи системи ресурсного фінансового менеджменту підприємства. 7. Організаційна система ресурсного фінансового менеджменту підприємства. 8. Теоретико-методичні підходи до керування капіталом (фінансовими ресурсами). 9. Основні принципи формування капіталу підприємства (в тому числі сільськогосподарського). 10. Галузеві особливості руху капіталу аграрного підприємства та їх наслідки. 11. Характеристика діяльності ДДС ІОБ НААНУ. 12. Структура активів ДДС ІОБ НААНУ в 2017 р. та 2021 р., %.

13. Динаміка активів (за їх складниками) ДДС ІОБ НААНУ за 2017-2021 рр.

14. Структура оборотних активів підприємства в 2017 р. та 2021 р., %.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання « 10 » травня 2022 року _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Теоретико-методичні основи організації ресурсного фінансового менеджменту сільськогосподарського підприємства	11.05.2022	виконано
2.	Аналіз стану керування використанням капіталу Дніпропетровської дослідної станції (ДДС)	20.09.2022	виконано
3.	Удосконалення ресурсного фінансового менеджменту сільськогосподарського підприємства	24.10.2022	виконано
4.	Формування висновків і пропозицій	25.11.2022	виконано
5.	Оформлення роботи	01.12.2022	виконано

Здобувачка

_____ (підпис)

Катерина ЯЦЕНКО

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

Світлана ХАЛАТУР

_____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕСУРСНОГО ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	8
.....	
1.1. Поняття, призначення та складники капіталу підприємства	8
1.2. Джерела генерування капіталу підприємства	16
.....	
1.3. Сучасні підходи до керування капіталом підприємства	22
Висновки до розділу	1 27
.....	
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ КЕРУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯМ КАПІТАЛУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ (ДДС)	29
.....	
2.1. Аналіз функціонуючих активів ДДС за 2017-2021 роки	29
.....	
2.2. Аналіз джерел генерування активів дослідної станції	40
2.3. Ефективність застосування фінансових ресурсів дослідної станції	48
Висновки до розділу	2 57
.....	
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕСУРСНОГО ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	59
3.1. Пропозиції щодо структурної оптимізації капіталу організації	59
.....	
3.2. Резерви зростання ефективності фінансового менеджменту застосування капіталу підприємства	69
.....	

Висновки	до	розділу	3	82
.....				
ВИСНОВКИ		I	ПРОПОЗИЦІЇ	84
.....				
СПИСОК	ВИКОРИСТАНИХ		ДЖЕРЕЛ	87
.....				
ДОДАТКИ			94

РЕФЕРАТ

Тема: «Удосконалення фінансового менеджменту використання капіталу сільськогосподарського підприємства»

Кваліфікаційна робота містить: 93 с., 20 рис., 28 табл., 3 додатки, 67 літературних джерел.

Об'єкт дослідження: процес керування рухом капіталу сільськогосподарського підприємства.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні засади фінансового менеджменту ресурсної бази ДДС ІОБ НААНУ.

Метою роботи є розробка пропозицій щодо вдосконалення фінансового менеджменту капіталу (ресурсної бази) сільськогосподарського підприємства.

Методи дослідження: спостереження; вертикального, горизонтального та коефіцієнтного аналізу; системного підходу; економіко-математичного моделювання.

У ході виконання кваліфікаційної роботи магістра досліджено стан фінансового менеджменту капіталу (ресурсної бази) сільськогосподарського підприємства; проаналізовано його забезпеченість фінансовими ресурсами; обгрунтовано пропозиції щодо вдосконалення ресурсного фінансового менеджменту (за його окремими складниками) досліджуваного підприємства.

Результати впроваджені в діяльність Дніпропетровської дослідної станції Інституту овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

КАПІТАЛ, АКТИВИ, ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ, ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО.

KEYWORDS

CAPITAL, ASSETS, FINANCIAL MANAGEMENT, FINANCIAL RESOURCES, EFFICIENCY, AGRICULTURAL ENTERPRISE.

ВСТУП

Початок функціонування різногалузевих підприємств (зокрема й сільськогосподарських) можливий лише за умови формування його засновниками первинного капіталу, застосування якого дозволить профінансувати їх діяльність. У подальшому, окрім статутного капіталу, до джерел фінансових ресурсів доєднуються ще запозичені й залучені, а також нерозподілений прибуток та інші власні джерела. Ці джерела коштів трансформуються у фінансові ресурси (або активи підприємства згідно його балансу), які забезпечують можливість поточної фінансово-інвестиційної й господарської діяльності підприємства.

Зрозуміло, що і процесом формування фінансової ресурсної бази підприємства, і процесом її трансформації в активи мають управляти. Таке управління здійснюють, як правило, фінансові служби й фінансові менеджери підприємства. При цьому окремо можна виділити управління формуванням фінансових ресурсів, яке полягає у визначенні конкретних джерел залучення коштів, вартості їх залучення, структурі цих джерел, та управління самими фінансовими ресурсами, вкладеними в активи, яке передбачає їх обґрунтований розподіл між різними видами активів згідно з потребами в них, оцінку їх корисної ефективності тощо.

Тема кваліфікаційної роботи є актуальною, оскільки проблеми пошуку джерел фінансування поточної діяльності (капіталу) постійно виникають перед керівництвом вітчизняних підприємств аграрного сектору і від того, як вони будуть вирішуватися, залежить можливість подальшої діяльності й розвитку підприємств, а також їх фінансовий стан. Крім того, навіть достатня наявність фінансових ресурсів у сільськогосподарського підприємства не убезпечує від їх неефективного застосування та невдалого розподілу між різними видами активів. У подальшому це може спричинити нестачу фінансових ресурсів навіть для забезпечення поточної діяльності, не кажучи вже про потребу додаткових ресурсів для розвитку.

Слід, на жаль, відзначити обмеженість доступу багатьох вітчизняних підприємств до зовнішніх джерел коштів, а власних коштів зазвичай недостатньо для повного забезпечення потреб поточної діяльності. Особливо складно приходиться тим підприємствам, стан зносу основних засобів яких дуже високий, а переоснащення вимагає значного обсягу коштів, якого в більшості підприємств немає. Тому фінансовим менеджерам і фінансовим службам цих підприємств приходиться дуже майстерно, можна сказати майже філігранно, управляти фінансовими ресурсами, приймаючи рішення з управління обмеженим обсягом фінансових ресурсів щоденно для забезпечення подальшої роботи підприємств. Особливої уваги в цих умовах потребує оцінка користувальної ефективності капіталу підприємства в цілому та окремих його складників, оскільки зниження такої ефективності призводить до зменшення обсягу прибутку або навіть появи збитків, що означатиме для підприємства неплатоспроможність та відсутність основного власного джерела ресурсів для розвитку.

Проблематика менеджменту капіталу підприємства знайшла своє відображення в багатьох наукових працях, авторами яких виступили: М.Д. Бедринець, І.О. Бланк, М.М. Бердар, О.С. Богма, М.О. Бондар, П.П. Гаврилко, В.І. Головка, Т.Ф. Григоращ, Т.Г. Лизунова, О.Г. Малій, О.І. Маслак, А.М. Поддєрьогін, Д.Е. Пономарьов, Р.А. Приступа, О.І. Шаманська, О.Д. Щербань та інші науковці. В їх наукових працях наводяться моделі оцінки ефективності управління ресурсною забезпеченістю підприємств, теоретико-методичні підходи до визначення оптимального обсягу й потреби в фінансових ресурсах, практичні пропозиції щодо вдосконалення менеджменту капіталу підприємств тощо.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка пропозицій щодо вдосконалення фінансового менеджменту капіталу (ресурсної бази) сільськогосподарського підприємства.

Завдання для досягнення мети роботи:

- розглянути поняття, види і призначення капіталу підприємства;

- охарактеризувати окремі джерела генерування капіталу (ресурсної бази) сільськогосподарського підприємства;
- розглянути теоретико-практичні основи функціонування системи ресурсного фінансового менеджменту сільськогосподарського підприємства;
- проаналізувати ресурсну забезпеченість підприємства їх фінансовими джерелами та оцінити ефективність їх застосування на Дніпропетровській дослідній станції Інституту овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук України (ДДС ІОБ НААНУ) за останні роки;
- окреслити напрями структурної оптимізації капіталу (ресурсної бази) сільськогосподарського підприємства;
- визначити основні заходи щодо вдосконалення ресурсного фінансового менеджменту досліджуваного підприємства.

Об'єктом дослідження є процес керування рухом капіталу сільськогосподарського підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади фінансового менеджменту ресурсної бази ДДС ІОБ НААНУ.

Методи дослідження: спостереження – при отриманні первинної інформації з форм офіційної річної звітності ДДС ІОБ НААНУ; вертикального, горизонтального та коефіцієнтного аналізу – при розгляді структури і динаміки активів і пасивів досліджуваного сільськогосподарського підприємства та показників ефективності застосування його капіталу; системного підходу – при розгляді процесу й системи ресурсного менеджменту підприємства; економіко-математичного моделювання – при виявленні чинників, що спричиняють вплив на величину капіталу організації, а також при перспективному прогнозуванні його розміру.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи є законодавчі й інструктивні нормативно-правові документи, матеріали бухгалтерської звітності ДДС ІОБ НААНУ за аналізований період, статистичні дані, наукові статті вітчизняних і закордонних дослідників тощо.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕСУРСНОГО ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття, призначення та складники капіталу підприємства

Діяльність підприємства, зокрема сільськогосподарського, починається з формування його фінансової ресурсної бази, яка має забезпечити безперервність і стабільність такої діяльності. Конкурентоспроможність та платоспроможність підприємства визначаються, перш за все, його раціональною організацією та використанням фінансів. Ринкова економіка не тільки привела до посилення ролі фінансів у функціонуванні підприємств, але й визначила для них нове місце у системі господарювання.

Фінанси кожного підприємства охоплюють його грошові відносини з іншими суб'єктами-контрагентами (з оплати постачання сировини, товарів, інших матеріальних цінностей, з реалізації продукції, при отриманні кредитів, лізингу і т. ін.); з засновниками (при розподілі прибутку); трудовим колективом (з оплати праці, при розподілі доходів й прибутку, з виплати дивідендів по акціям, відсотків по облігаціям і т. ін.); державними установами (з оренди, сплати податків, обов'язковому продажу частки експортної валютної виручки і т. ін.).

Фінанси підприємств виконують три функції:

- формування грошових фондів (доходів);
- витрачання коштів з цих фондів (видатки);
- контролювання їх руху (формування й використання).

Для започаткування підприємства його засновники мають сформувати капітал, який стане ресурсною базою впродовж усього терміну його функціонування. Зважаючи на це, доцільно розглянути дефініцію «капітал» з огляду на різні підходи до її трактування. Проведений розбір наукової літератури дає змогу відмітити, що категорія «капітал» була та є предметом вивчення

великої кількості наукових шкіл і напрямків: меркантилістів, фізіократів, дослідників англійської класичної політекономії, марксистського вчення, неокласичного напрямку, інституціоналістів та інших. Іншими словами, капітал являє собою досить багатогранну категорію і сучасна економіко-філософська думка тлумачить його, базуючись при цьому на розвитку людства й еволюцію товарного виробництва та всієї сукупності соціально-економічних взаємовідносин.

Для більш детального дослідження поняття «капітал» доцільно розглянути його сутнісну трансформацію через ретроспективні трактування класиками економічної науки (рис. 1.1).

А. Сміт	Капітал – це сукупність тих запасів, від котрих очікується отримання прибутку й які використовуються з метою подальшого виготовлення продукції
Ж.Б. Сей	Капітал – один із ключових елементів, котрий формує виробничі фонди, що у сукупності із працею й землею створює блага нації й національне багатство
Міллер Дж. Стюарт	Капітал – це результат минулої праці, котра виражається в вигляді нагромаджених продуктів призначених для виробництва
К. Маркс	Капітал – це самозростаюча вартість, що приносить додаткову вартість; ці виробничі взаємовідносини, що формуються при капіталістичному виробництві, за яких капіталіст експлуатує й монополює привласнює неоплачену працю найманих працівників
Й. Шумпетер	Капітал виступає економічним ресурсом – «купівельною силою» – з метою залучення необхідних засобів виробництва, для забезпечення науково-технічного прогресу суспільства
А. Маршалл	Капітал – це сукупність засобів виробництва, які формують його подальшу передумову. Основна властивість – генерація доходу залежно від продуктивності факторів виробництва і їх відносної рідкості
Дж. М. Кейнс	Капітал – це багатство, котре здатне приносити дохід. Капітал формується із багатства за умови перевищення доходу над банківським відсотком

Рис. 1.1. Тракткування дефініції «капітал» відомими вченими в історичній ретроспективі (на основі [38, с.201])

З наведеного рисунку бачимо, що капітал як матеріально-речовий ресурс розглядався такими вченими, як А. Сміт, Ж.-Б. Сей, Дж. Мілль, А. Маршалл; капітал, як взаємовідносини та як самозростаюча вартість розглядався К. Марксом. В той же час, Й. Шумпетер та І. Фішер урахували безпосередньо економічну складову капіталу та вивчали його не тільки як гроші власника, проте й як капіталовкладення, спроможне приносити дохід.

Незважаючи на різноманітність думок представників різних течій та шкіл економічної теорії, можливо узагальнити поняття «капітал» як таке багатство, що створюється відповідною працею, використовується в подальшому виробництві товарів і послуг та приносить дохід його власнику.

Таким чином, основною особливістю капіталу являється процес його обігу задля генерування прибутку. Саме такий підхід досліджувався у відомій широкому загалу праці К. Маркса «Капітал». Дещо пізніше, в першій половині ХХ-го ст. відомий учений І. Фішер запропонував трактувати капітал як «всеосяжний» і такий, який включає в себе всі блага, що генерують дохід упродовж певного проміжку часу незалежно від напряму застосування і сфери діяльності [38, с. 200]. Тобто капітал став розглядатися як базова й системоутворююча економічна категорія для всіх рівнів економічної системи. Водночас, оскільки підприємство вважається базовою ланкою економіки, то категорія «капітал», у першу чергу, відображає основи організації його функціонування в процесі суспільного відтворення.

Сучасні економісти формують свої підходи до трактування сутності категорії «капітал» та її практичного застосування, однак вони більшою мірою виходять з тих сутнісних характеристик, які були надані раніше класиками економічної науки.

Розвиток економічної думки і фінансово-господарської практики дозволив сучасним науковцям поглянути на дану категорію з різних боків і

описати її, так би мовити, в різних проекціях. Їх думки і підходи до трактування сутнісних ознак категорії «капітал» наведені в додатку А.

Як узагальнення зазначимо, що в процесі еволюції та генезису економічної думки підходи науковців до визначення поняття «капітал» опирались на розумінні останнього як:

- фактору виробництва;
- «головне майно»;
- сукупність суспільних взаємовідносин, сформованих не тільки в процесі виробництва, але й розподілу та обміну;
- фінансово-економічного ресурсу в грошовій формі, здатного генерувати дохід у вигляді відсотків.

Тобто історично можна виокремити наступні основні підходи до визначення сутності капіталу. Згідно з наведеною на рисунку 1.2 інформацією визначення сутності категорії «капітал» пройшло цілу еволюцію у ході історії.

Дослідивши певну кількість визначень категорії «капітал», можна зазначити:

1) не дивлячись на значний обсяг різних визначень поняття капітал, основні підходи, що вказують на його сутність, є актуальними, а саме це: предметно-функціональний, соціально-економічний, грошовий, часової концепції та капіталовкладення;

2) хоча визначення багатьох вчених різняться між собою, але вони майже усі виділяють думку, що капітал знаходиться в постійному обігу (русі), що забезпечує можливість функціонування підприємства та приносить дохід;

3) необхідно вказати, що вітчизняні та закордонні вчені мають дещо різні принципи дослідження сутності капіталу. Західні науковці надають перевагу не вигадувати та шукати нові значення «капіталу», а лише досліджувати й аналізувати вже наявні тлумачення. Насамперед, українські вчені докладають зусиль у пошуках нових визначень, щоб представити власне розуміння цієї категорії.

Рис. 1.2. Характеристика сутнісних аспектів категорії «капітал підприємства»

Проведене дослідження продемонструвало, що категорія «капітал» є досить багатомірною за своїм значенням, про що свідчить велика кількість тлумачень різних авторів. Якщо провести узагальнення й уточнення даної категорії, то можливо відзначити, що капітал – це фінансовий ресурс, котрий формується через залучення коштів із заздалегідь відомих джерел і вкладається в різноманітні за призначенням і вартістю основні й оборотні засоби підприємства, підпорядковується власнику, спрямований на виготовлення продукції й характеризується такими властивостями, як оборотність, дохідність, ризиковість і періодичність використання.

Капітал, як і інші економічні категорії має свої особливості та характеристики, котрі суттєво впливають на діяльність усіх суб'єктів підприємництва та формулюють її глибинну змістовність. Так, до цих характеристик відносять:

- капітал характеризує фінансову ресурсну базу підприємства, що визначає певний рівень дохідності та несе певні ризики при використанні;
- капітал є рушійною силою й передумовою початку виробництва;
- капітал має власну середньозважену вартість, крім того він вимірює ринкову вартість підприємства;
- капітал – це головний інструмент генерування благополуччя власників, зважаючи на рівень його дохідності та ризику;
- структура капіталу демонструє фінансову стійкість та стабільність господарюючого суб'єкта;
- динаміка капіталу характеризує господарську ефективність діяльності підприємства [36, с. 70].

Наведені характеристики надають змогу сформулювати основні функції капіталу підприємства, через які проявляється його призначення (табл. 1.1). Зрозуміло, що функціонал капіталу – досить суб'єктивний погляд на прояв його

властивостей, однак він дозволяє сформувати певне уявлення про суспільну значимість і практичне призначення цієї категорії.

Таблиця 1.1

Функціонал капіталу підприємства

Функція	Характеристика прояву й сутність
Інформаційна функція	Полягає у тому, що через систему економічних показників (вартість капіталу, його ринкова ціна, швидкість обігу, ліквідність) на ринок надходить інформація про стан підприємства. Динаміка цін на акції підприємств дозволяє прогнозувати подальші шляхи розвитку підприємства, стан його активів.
Посередницька функція	Товарообмін є ланцюгом посередницьких операцій з обміну однієї форми капіталу на іншу. Гроші виступають універсальним посередником на ринку між продавцями й покупцями.
Регулююча функція	Капітали спрямовуються (інвестуються) в найбільш прибуткові проекти. При цьому більш перспективні напрямки отримують значно більші впливання капіталів. Менш значимі і менш прибуткові виробництва або змушені перепрофілюватися, або вимагають підтримки держави. Залучені для виробництва блага ресурси в їх вартісному вираженні складають витрати виробництва (витрати).
Сануюча функція	Полягає в зосередженні потоку капіталів на найбільш перспективних напрямках. А менш ефективні і явно збиткові виробництва поступово занепадають і «відмирають». Тобто в результаті сануючої функції відбувається відбір більш вигідних напрямків економіки та господарської діяльності.
Стимулююча функція	Метою є спонукання підприємців використовувати більш передові технології або вкладати кошти в розробки нових методів роботи

Наступним кроком у виявленні й уточненні сутності капіталу є його класифікація (табл. 1.2).

Наведена класифікація досить повно відображає всі форми й види капіталу, які застосовуються підприємством під час його господарської діяльності.

Як висновок можна узагальнити, що як зарубіжні, так й вітчизняні науковці працювали в напрямку виявлення сутнісних особливостей і генезису такої категорії, як «капітал». Розгляд думок вчених із приводу трактування даної категорії дозволив визначити її неоднозначність, складність і багатомірність. Зазвичай у різних енциклопедичних виданнях «капітал» характеризують як усім відоме, проте складне поняття. В той же час, усі

визначення, які наводять зацікавлені в найповнішому розкритті трактовки поняття «капітал» дослідники, є взаємодоповнюючими та дозволяють різнобічно й зрозуміло трактувати це поняття.

Таблиця 1.2

Узагальнена класифікація капіталу підприємства *

Класифікаційні ознаки	Різновиди капіталу
1. Належність до підприємства	а) власний; б) позиковий.
2. Мета використання	а) виробничий; б) позичковий; в) спекулятивний.
3. Форма інвестування	а) грошовий; б) матеріальний; в) нематеріальний.
4. Об'єкт інвестування	а) основний капітал; б) оборотний капітал.
5. Форма звернення в процесі кругообігу, в залежності від стадії загального циклу кругообігу	а) грошовий; б) виробничий; в) товарний.
6. Форма власності	а) приватний; б) державний.
7. Організаційно-правова форма	а) акціонерний; б) пайовий; в) індивідуальний.
8. Характер використання у виробничому циклі	а) працюючий (формування доходів); б) непрацюючий (інвестуються в активи, які не беруть участі в діяльності)
9. Характер використання власником	а) споживаний; б) накопичувальний (реінвестований).
10. Джерело залучення	а) вітчизняний; б) іноземний.
11. Відповідність правовим нормам функціонування	а) легальний; б) тіньовий.

* складено на основі [7, с. 275; 65, с. 66]

Розглянуті характеристики капіталу є актуальними й сьогодні, що дозволяє на основі цих теорій побудувати механізм управління капіталом.

1.2. Джерела генерування капіталу підприємства

Капітал підприємства генерується за допомогою певних фінансових джерел ресурсів, саме тому необхідно розглянути більш детально їх сутність та класифікацію. Сукупність фінансових ресурсів, що сформовані на рівні підприємства, визначає можливість: здійснення потрібних капітальних (інвестиційних) вкладень; піднесення обсягу оборотних активів; своєчасного й повного погашення фінансових зобов'язань; забезпечення потреб соціального характеру тощо.

Варто зазначити, що до сьогоднішнього дня не проглядається єдиний (систематизований) підхід до визначення сутності фінансових ресурсів підприємства (організації). Доцільно розглянути основні підходи вчених-економістів до трактування цього поняття (вони наведені в додатку А).

В найзагальнішому вигляді фінансові ресурси можна охарактеризувати як матеріальні носії фінансових взаємовідносин. Проте деталізоване вивчення наукової літератури дає змогу навести більш ґрунтовне визначення даної економічної категорії: фінансові ресурси – це поточні й потенційно можливі засоби, які за необхідності можуть використовуватись суб'єктами господарювання в процесі здійснення своєї діяльності із метою подальшого розвитку й функціонування.

Різні підходи до визначення поняття фінансових ресурсів в економічній літературі надають змогу сформулювати власне їх визначення, а саме, фінансові ресурси підприємства – це сукупність власних грошових доходів в готівковій і безготівковій формі та надходжень ззовні (залучених і позикових), які акумулюються організацією (підприємством) та призначені для вчасного погашення фінансових зобов'язань, фінансування поточних витрат і цільових витрат, спрямованих на розвиток виробництва.

Генерування фінансових ресурсів підприємства – це достатньо складний і динамічний процес, який орієнтований на максимальну взаємодію з зовнішнім середовищем. Первинною сферою генерування фінансових ресурсів

підприємницького суб'єкта є процеси первинного розподілу ВВП, коли вартість розподіляється на складові елементи, й, відповідно, утворюються різні форми доходу як у самого підприємства, так й у інших господарюючих суб'єктів та держави.

Необхідно зазначити, що згідно Національного положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» фінансові ресурси підприємства відображаються в пасиві балансу та розподіляються на власний капітал і зобов'язання (довгострокові та короткострокові) [52].

Виходячи з видового поділу джерел генерування, фінансові ресурси підприємства розподіляються на три групи (рис. 1.3).

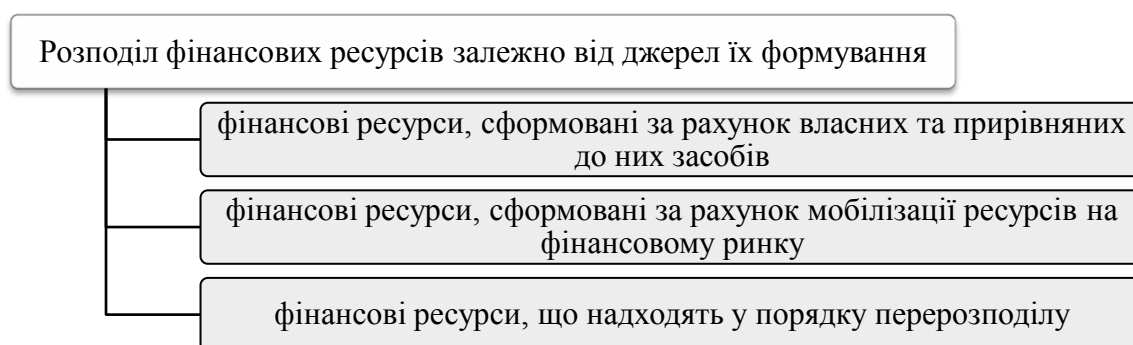

Рис. 1.3. Видовий поділ фінансових ресурсів у залежності від джерел їх генерування

Оскільки джерела генерування фінансових ресурсів спричиняють виникнення різних фінансово-економічних складників, які надалі, розвиваючись, формують цілісний, злагоджений комплекс, що є фінансовою основою задля розвитку суб'єкта господарювання, доцільно розглянути більш детально вищенаведені групи джерел формування фінансових ресурсів підприємства.

1. Власні кошти.

Вони залучаються і вкладаються при утворенні статутного фонду (капіталу) підприємства шляхом інвестування внесків засновниками задля започаткування діяльності з використанням профінансованих активів. Розмір

статутного фонду має бути зафіксований в установчих документах підприємства, а також він характеризує обсяг основних і оборотних коштів, які знаходяться у безперервному русі [47, с. 141].

Власними можуть вважатись фінансові ресурси у вигляді додаткового капіталу, який генерується в результаті внесків акціонерів понад установлену суму статутного капіталу, переоцінки основних засобів та безоплатно отриманих цінностей на виробничі цілі [48, с. 145].

Резервний капітал – сума коштів, що формується внаслідок відрахувань з чистого прибутку. Зазвичай, резервний капітал утворюють з метою покриття непередбачуваних збитків чи для збільшення статутного капіталу. Загалом резервний капітал прийнято ототожнювати «захищеності» від раптових втрат підприємства.

Нерозподілений прибуток – це частина отриманого прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після здійснення усіх передбачених виплат. Кошти які не був використані за відповідними напрямками на дату складання звіту. Також підприємство може отримувати непокритий збиток, котрий утворюються, якщо витрати перевищують доходи, що призводить до зменшення суми власного капіталу.

Теоретико-методичні дослідження та практичний досвід, що наразі накопичений, для високої конкурентоспроможності та досягнення відповідних норм рентабельності рекомендують дотримуватися перевищення власних ресурсів компанії над запозичені кошти.

Власні фінансові ресурси, як засвідчує практика господарювання, генеруються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел (рис. 1.4).

Поміж внутрішніх джерел необхідно виділити прибуток, який залишається в розпорядження підприємства. Це джерело становить найбільшу частку серед джерел власного капіталу, забезпечуючи його зростання. Також він підвищує ранкову вартість підприємства. В залежності від фінансової політики підприємницького суб'єкта прибуток може бути: використаний у повному обсязі; реінвестований в розвиток підприємства.

Також як одне із джерел власного капіталу доцільно визначити амортизаційні відрахування, які щомісячно генеруються в разі використання основних засобів і нематеріальних активів. І хоча вони не в змозі збільшити власний капітал підприємства, проте є зрозумілим для практичного застосування інструментом його реінвестування.

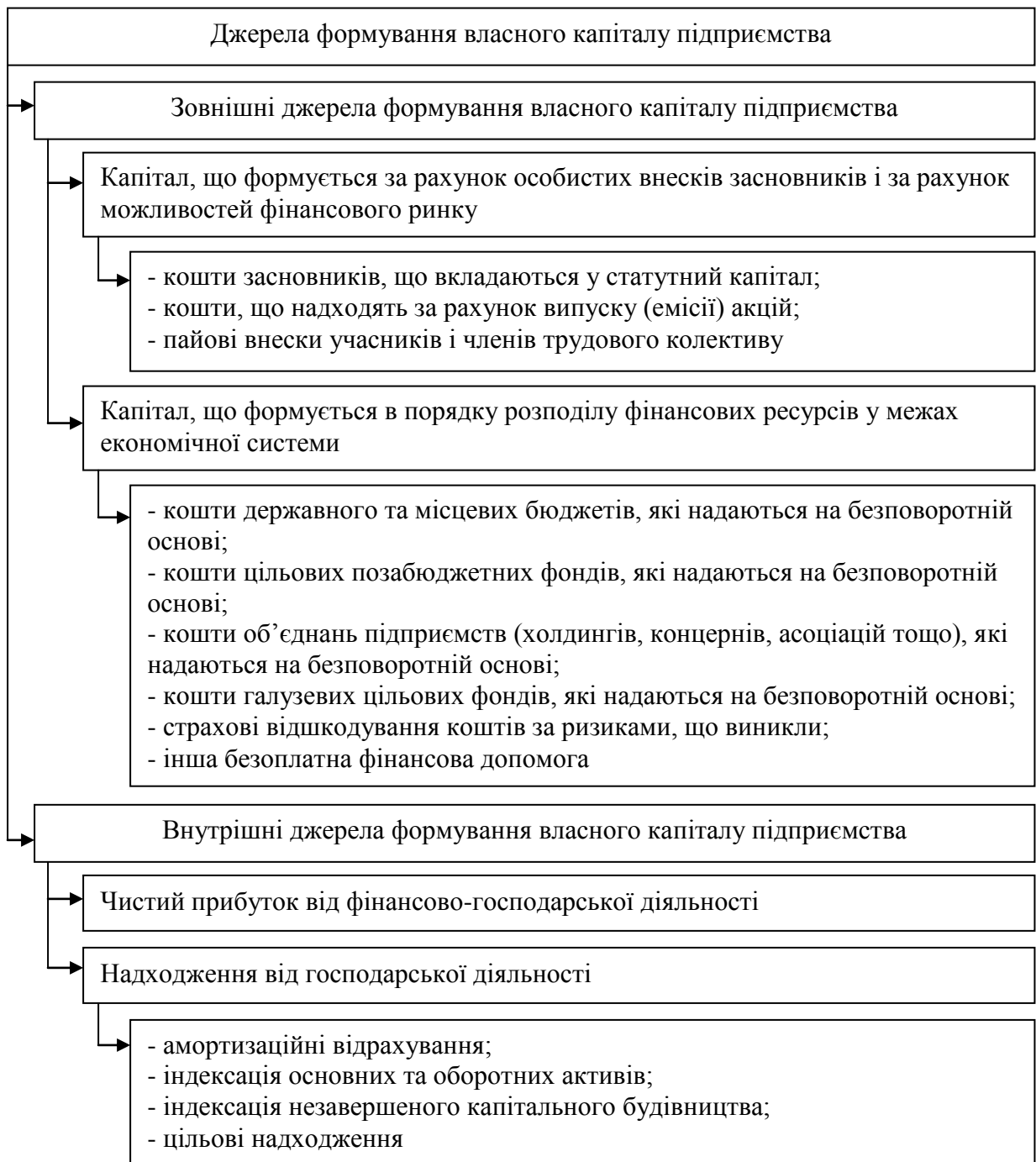

Рис. 1.4. Зовнішні і внутрішні синергійні джерела генерування власного капіталу підприємства

Власним джерелам формування фінансових ресурсів господарюючого суб'єкта притаманні наступні ознаки:

- перманентний характер їх використання;
- відсутність фіксованого розміру плати за користування ними;
- порядок їх збільшення чи зменшення регулюється нормативно-правовими актами, установчими документами та внутрішніми положеннями [46, с. 20].

2. Запозиченні фінансові ресурси.

Залучення коштів з фінансового ринку в оборот підприємницького суб'єкта за умови їх господарської ефективності надає багато можливостей для нарощування обсягів виконуваних операцій, збільшення позитивного фінансового результату діяльності, збільшувати показники рентабельності власного капіталу, адже зазвичай прийнято вважати, що позиковий капітал є значно дешевшим ресурсом порівнюючи з власними коштами. Залучення такого ресурсу дозволяє підприємству збільшувати свій виробничий потенціал, розширювати діяльність та підвищувати інвестиційні можливості [12, с. 64].

Однак, саме з цим джерелом пов'язані найбільші ризики неплатоспроможності підприємства. Якщо запозиченні кошти будуть неефективно використовуватись, а витрати на обслуговування боргів будуть зростати, то це негативно відіб'ється в подальшому на рівні фінансової стійкості й фінансової безпеки підприємства.

3. Ресурси, що одержані в порядку перерозподілу.

Такі ресурси узагальнюють: страхові відшкодування за страховими випадками, які відбулися; кошти, що надходять від установ вищого рівня; дивіденди та відсотки (доходи від інвестування) за цінними паперами інших емітентів; надходження коштів з бюджетів і позабюджетних цільових фондів. Бюджетні кошти зазвичай виділяються на оплату державних замовлень, фінансування інвестиційних програм, у яких зацікавлена держава чи підтримку певних підприємства надаючи додаткові фінансові ресурси у вигляді більш

дешевих короткострокових кредитів. Вони можуть застосовуватись, як на поворотній, так й на безповоротній основі [6, с. 133].

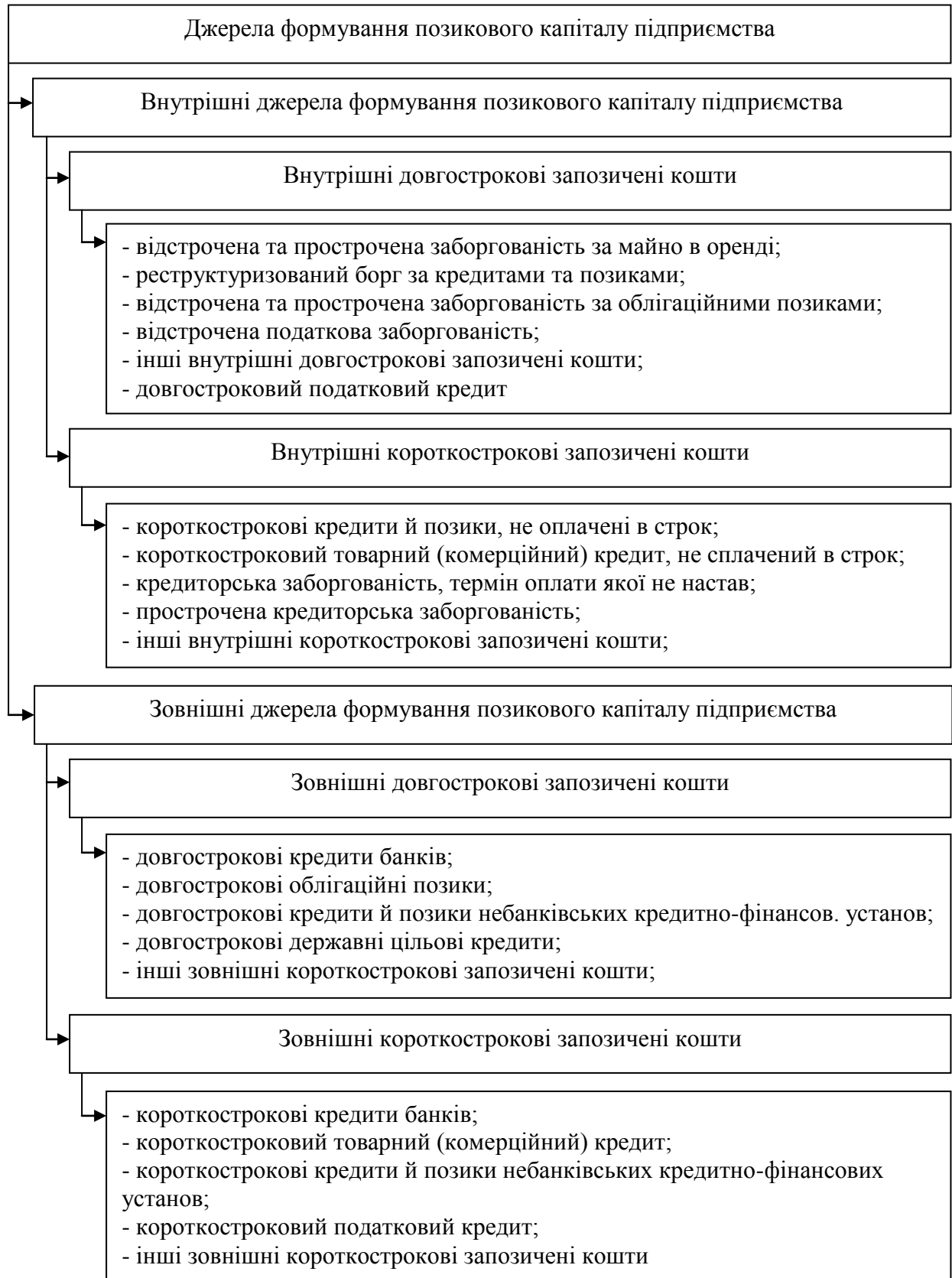

Рис. 1.5. Внутрішні й зовнішні джерела генерування позикового капіталу підприємства

Таким чином, притягнення різних джерел при формування фінансової бази підприємств надає їм змогу вести поточну безперервну діяльність, вчасно інвестувати (вкладати) кошти в нове виробництво, забезпечити розширення й технічне переоснащення наявних основних засобів, реалізовувати фінансування наукових досліджень, розробок та їх запровадження.

1.3. Сучасні підходи до керування капіталом підприємства

Процес руху підприємницького капіталу передбачає його формування за рахунок різноманітних джерел, про що вже говорилося в попередньому підрозділі, а також подальшу його трансформацію в активи. Таким рухом зазвичай стратегічно й оперативно управляють на різних рівнях відповідні менеджери, які очолюють певні відділи (планово-фінансовий, бухгалтерію тощо). Ці відділи, їх керівники та персонал із складу топ-менеджерів складають загальну систему фінансового менеджменту підприємства, яка в тому числі включає підсистему управління ресурсною базою підприємства.

Організація активів на підприємстві повинна становити комплексну систему, мати завдання, відповідати принципам та бути спрямована на конкретну стратегію підприємства. Визначення потреби в оборотних і необоротних активах, раціональне розпорядження ними, маневрування оборотними коштами, підтримання ефективного застосування, оптимальні джерела, співвідношення елементів, що забезпечує діяльність в цілому та оптимальні фінансові результати – такі складові системи управління дозволять підприємству бути успішним.

Економічна ефективність використання активів виражається в корисному результаті, що отримується підприємством в процесі ведення своєї діяльності.

Критерієм ефективності використання активів є мінімізація обсягу капіталу, що авансується, при максимізації кінцевих виробничих і фінансових результатів діяльності підприємства.

Система ресурсного фінансового менеджменту являє собою сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих форм, методів та принципів, які розробляються й застосовуються для здійснення ефективного керування капіталом (фінансовими ресурсами). Вона наведена на рисунку 1.6.

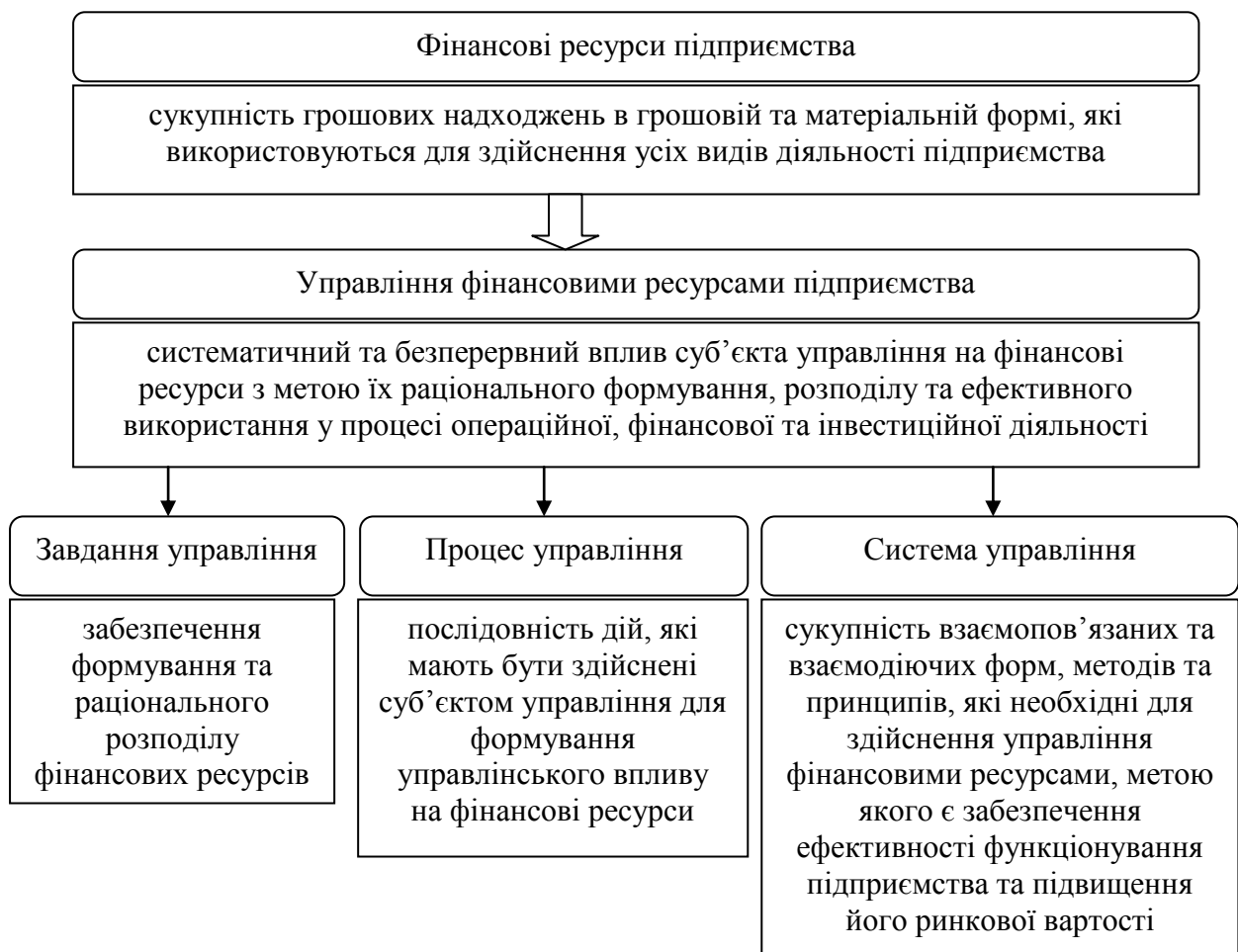

Рис. 1.6. Складові елементи системи ресурсного фінансового менеджменту підприємства

Організація керування ресурсною базою відбувається під час впливу суб'єкта управління на об'єкт (рис. 1.7).

До основних задач керування ресурсною базою відносять: забезпечення генерування достатнього об'єму фінансового ресурсу для підтримання

безперебійної поточної діяльності та здійснення капіталовкладень; структурна оптимізація структури джерел генерування фінансових ресурсів підприємства; оптимізація розподілу закумульованих фінансових ресурсів в розрізі основних керунків господарської діяльності; забезпечення швидкої трансформації пропорцій розподілу фінансових ресурсів за видами діяльності підприємства, під час непередбачуваного впливу факторів зовнішнього середовища; забезпечення найбільш прийняттого рівня ресурсної ефективності при залученні фінансових ресурсів у практичну діяльність; підтримання мінімального рівня вартості ресурсів у процесі їх генерування, а також подальшого розподілу й використання в поточній діяльності підприємства [53, с. 181].

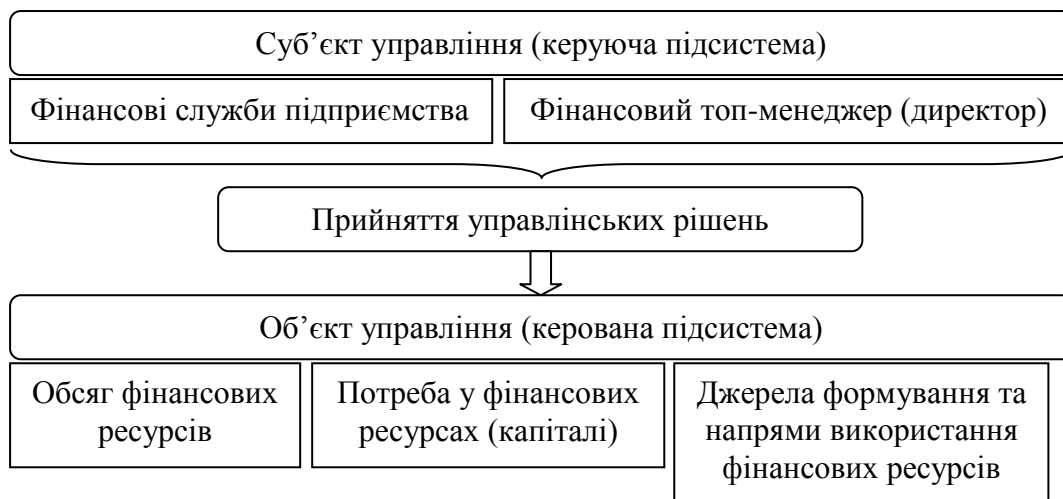

Рис. 1.7. Організаційна система ресурсного фінансового менеджменту підприємства

Щоб досягти виконання поставлених задач, використовують різні підходи до керування капіталом (фінансовою ресурсною базою) підприємства, які можуть узагальнювати в своєму складі поряд з концепціями також механізми, їх окремі методи та інструменти (рис. 1.8).

Вони можуть поділятися за рівнем складності, цариною застосування, узгодженістю з іншими складниками всередині системи керування тощо. Їх

застосування може стосуватися досить обмеженої сфери і тому потребуватиме певного обґрунтування для використання, а може інтегруватися в більш складні системи й механізми, забезпечуючи в їх межах синергійний ефект.

Рис. 1.8. Теоретико-методичні підходи до керування капіталом (фінансовими ресурсами)

Основною метою генерування капіталу підприємства є подальша його трансформація в напрямку фінансування необхідних для безперебійної роботи активів. Зважаючи на це, важливим вбачається дотримання певних принципів у процесі генерування капіталу (ресурсної бази) підприємства (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Основні принципи, яким підпорядковується формування капіталу (ресурсної бази) підприємства (зокрема, сільськогосподарського)

Зазначимо, що в аграрній царині є певні специфічні особливості галузевого характеру при формуванні й використанні капіталу (ресурсної бази) сільськогосподарських підприємств (рис. 1.10). Зважаючи на сезонність виробництва, порівняно нижчу за промисловість фондозабезпеченість виробництва та оплату праці, аграрні підприємства вимушені застосовувати особливий механізм ресурсного фінансового менеджменту.

Ресурсний фінансовий менеджмент аграрного підприємства включає до свого складу всі елементи загальної системи керування фінансами

підприємства, водночас має певні особливості їх функціонування, зважаючи на фактори, що обумовлюють обсяг, структуру, напрями розміщення його капіталу.

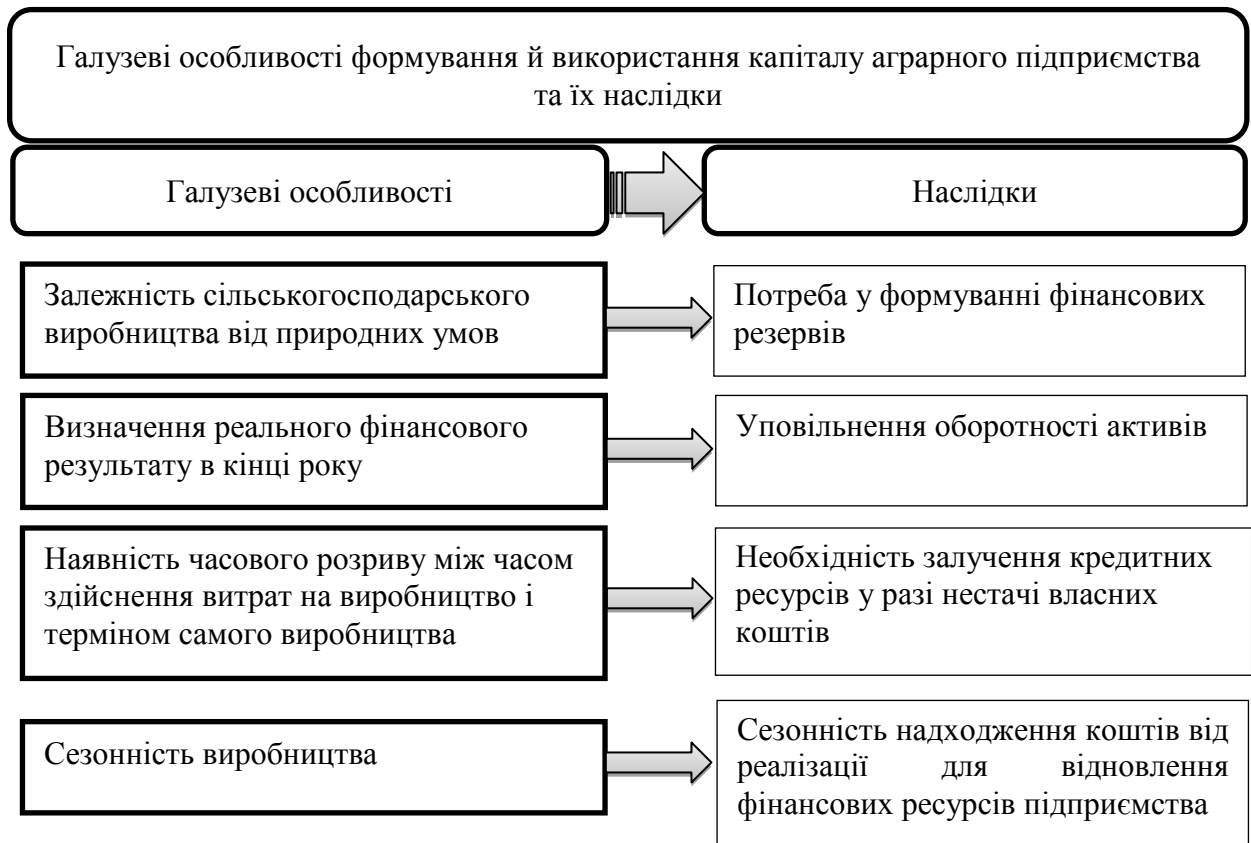

Рис. 1.10. Галузеві особливості руху капіталу аграрного підприємства та їх наслідки (на основі [42])

Таким чином, система керування капіталом (його генеруванням, акумуляцією, трансформацією в активи) як така узагальнює в собі набір інструментів, методів, засобів розробки запровадження менеджментом підприємства управлінських рішень. Вони впливають на процеси генерування, розподілу й застосування фінансових ресурсів з метою забезпечення стабільно прийняттого фінансового стану й результативної діяльності підприємства.

Висновки до розділу 1

1. Функціонування сільськогосподарського підприємства вимагає в якості передумови формування його капіталу (ресурсної бази), який трансформується в різноманітні за терміном і призначенням активи. І капітал (за джерелами його формування) у вигляді пасивів, і різні за своїм призначенням і ступенем оборотності активи відображаються в самотійному балансі (звіті про майновий стан) підприємства.

2. Поняття «капітал підприємства» набуло сьогоdnішнього трактування, виходячи з відносно досить довгого історичного процесу кристалізації його сутності. Наразі, з позицій фінансового менеджменту, капітал підприємства розглядають як загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у його активи, тобто відображається процесний підхід.

3. Капітал генерується з різних джерел, які мають бути певним чином скомбіновані, щоб одночасно покрити ґрунтовну потребу в коштах і забезпечити мінімізацію вартості й ризиковості залучаємих джерел. У свою чергу, активи, в які трансформується (вкладається) капітал, мають бути розподілені на мобільну (оборотну) та немобільну (необоротну) їх частини, щоб забезпечити господарську й майнову самотійність підприємства.

4. Врахування всіх факторів, що були розглянуті, дозволяє суттєво знизити діапазон параметрів можливих пропорцій використання ресурсної бази підприємства за окремими напрямками, в першу чергу, – пропорцій капіталізованого прибутку та його частини, що споживається, які формують головні умови майбутнього розвитку підприємства. Крім того, ряд розглянутих факторів може бути врахований при формуванні внутрішніх пропорцій застосування фінансових ресурсів у рамках основних їх елементів (прибутку, який споживається власниками і персоналом; прибутку, спрямованого на інвестування та у резервний фонд, оборотних активів та інше). Принципи використання фінансових ресурсів і фактори, які їх обумовлюють, дозволяють

сформувати на підприємстві конкретний тип ресурсно ефективної політики застосування фінансових ресурсів, яка б враховувала найбільш задовільні цілі щодо можливості прогресивного руху підприємства в подальшому, відповідає б потребам даного підприємства.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ КЕРУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯМ КАПІТАЛУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ (ДДС)

2.1. Аналіз функціонуючих активів ДДС за 2017-2021 роки

Важливим складовим компонентом загальної системи та процесу управління підприємством виступає керування його капіталом під час генерування й застосування, яке має забезпечити прийнятний фінансовий стан та ефективну й безперебійну діяльність підприємства. В процесі такого управління визначається оптимальна потреба у фінансових ресурсах (за джерелами, їх вартістю й термінами залучення), позитивну результативність їх використання в результаті залучення до підприємницької (господарської) діяльності в складі активів, а також вплив на показники фінансового стану підприємства. Усе це передбачає проведення попереднього й поточного аналізу фінансових показників та проведення оціночних процедур. Мають аналізуватися структура, ретроспективна й перспективна динаміка обсягу фінансових ресурсів, які обліковуються в балансі підприємства (активів), джерел їх формування (пасивів), вартості їх залучення, оцінюватися вплив на пріоритетні з точки зору цілей розвитку підприємства показники фінансового стану й фінансової безпеки.

Аналіз змін обсягу та структури фінансових ресурсів підприємства відбувається на базі даних про його активи, які згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [52] включають звітну інформацію за такими розділами: необоротні активи, оборотні активи, необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття. Ця інформація дозволяє визначитися з обсягом наявних у підприємства фінансових ресурсів та їх втіленням у конкретні активи, які дозволяють здійснювати операційну, інвестиційну та фінансову діяльність упродовж тривалого періоду часу.

Підприємство має сформувати таку структуру фінансових ресурсів (активів), яка дозволить забезпечити потребу поточної діяльності в основних і оборотних засобах у їх грошовій та матеріальній формах. Як відомо, результативність діяльності підприємства та його фінансовий стан багато в чому залежить від оптимального розміщення засобів підприємства.

Зазвичай, аналіз починається із встановлення тенденції зміни валюти балансу, яка являє собою суму активів або пасивів балансу. Цей показник демонструє свого роду бюджет підприємства, тобто суму вкладених у нього грошей. Динаміка, з якою змінюється даний показник, показує тенденцію розвитку організації в цілому. Виходячи з цієї цифри, частково можна говорити про фінансовий стан організації.

Для дослідження було обрано Дніпропетровську дослідну станцію Інституту овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук України (ДДС ІОБ НААН України), яка була створена ще в 1936 році. Згідно статуту Інституту овочівництва і баштанництва Дніпропетровська дослідна станція є одним із самостійних суб'єктів з правом юридичної особи (рис. 2.1).

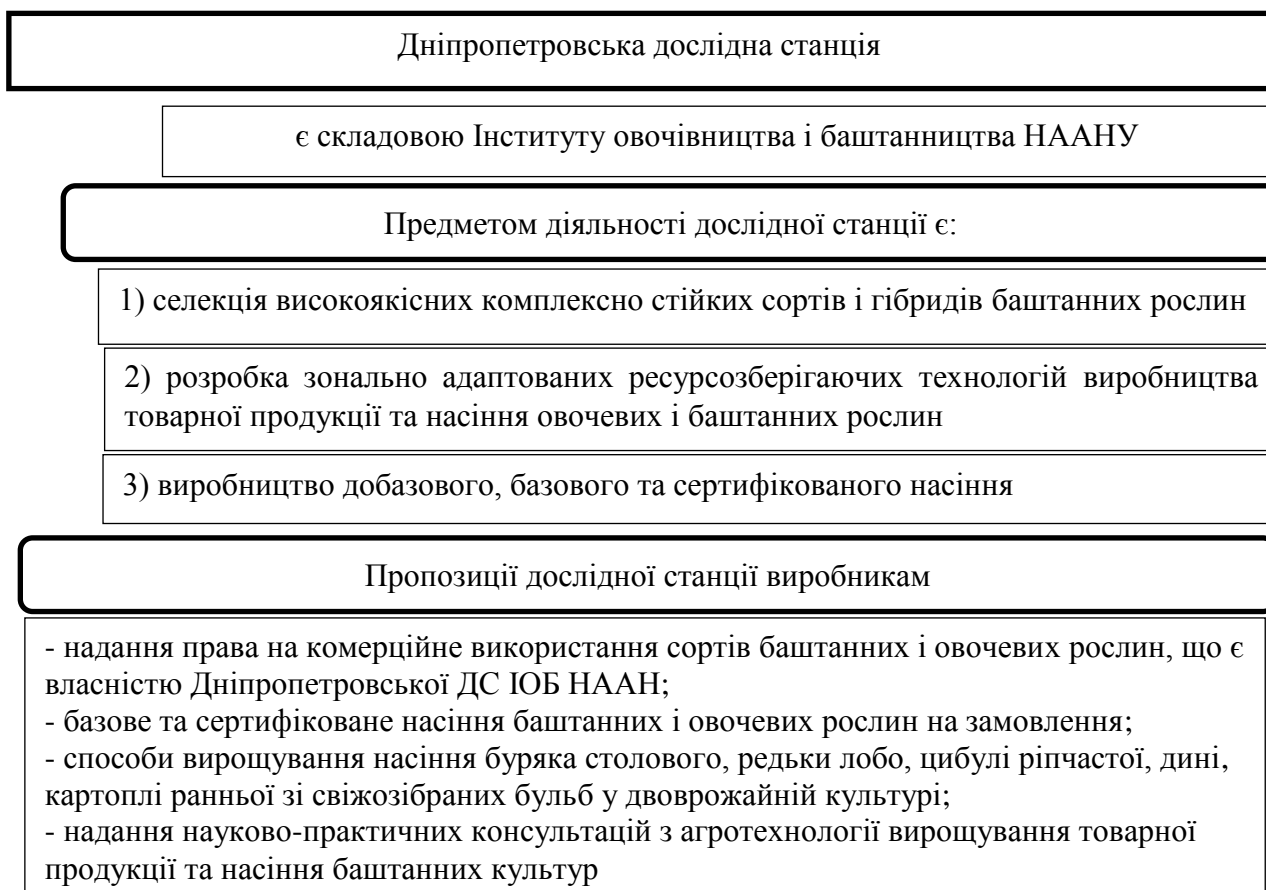

Рис. 2.1. Характеристика діяльності ДДС ЮБ НААНУ (на основі [23])

Продаж продукції відбувається згідно укладених з покупцями господарських договорів. Передбачені будь-які форми оплати – і передплата, і післяплата (за фактом відвантаження або отримання продукції). Переважна частина продукції реалізується в Україні вітчизняним споживачам.

Загалом зазначений Інститут пропонує: вирощування на замовлення насіння овочевих і баштанних рослин; енергоефективні та біологізовані технології вирощування овочевої продукції та їх агрономічний авторський супровід; консультації щодо діагностики захворювань та захисту овочевих рослин від шкідливих організмів, догляду за рослинами, новітніх систем удобрення й обробки ґрунту полів для підвищення врожайності, технологічних і селекційних питань; розроблення й документальний супровід інноваційно-інвестиційних бізнес-проектів виробництва овочевої продукції в різних ґрунтово-кліматичних зонах [23]. Зважаючи на важливість і значущість діяльності Інституту, для нього передбачена державна підтримка.

Розглянемо детальніше структуру й динаміку активів та валюти балансу аналізованої ДДС за період з 2017 по 2021 рр.

З таблиці 2.1 бачимо, що в загальному обсязі активів організації найбільшу частку мають необоротні активи: 59,45% у 2017 р. (на початок аналізованого періоду), 57,42% у 2021 р. (на кінець аналізованого періоду). При цьому частка оборотних активів у загальній масі активів підприємства також є значною: на кінець 2017 року вона складала близько 40,55%, а на кінець 2021 року – вже 42,58%. Отже, протягом аналізованого періоду відбулося незначене збільшення цієї частки – на 2,03%. Організація розподілила свої засоби (майно) таким чином, щоб більшою була їх необоротна частина, хоча мобільна їх частина (оборотні активи) також значна і відрізняється від першої в середньому на 15÷18%. Причому структура активів за останні 5 років суттєво не зазнала змін.

Таблиця 2.1

Склад і структура активів ДДС ІОБ у 2017-2021 рр.

Розділи активу балансу	2017 р., тис. грн.	Частка у валюті балансу, %	2018 р., тис. грн.	Частка у валюті балансу, %	2019 р., тис. грн.	Частка у валюті балансу, %	2020 р., тис. грн.	Частка у валюті балансу, %	2021 р., тис. грн.	Частка у валюті балансу, %	Зміни в структурі за період, %
I. Необоротні активи	5588,3	59,45	5418,6	57,81	5119,4	60,51	4669,4	55,45	4566,5	57,42	-2,03
II. Оборотні активи	3811,1	40,55	3954	42,19	3341,4	39,49	3751,4	44,55	3385,7	42,58	2,03
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього (баланс)	9399,4	100,00	9372,6	100,00	8460,8	100,00	8420,8	100,00	7952,2	100,00	-

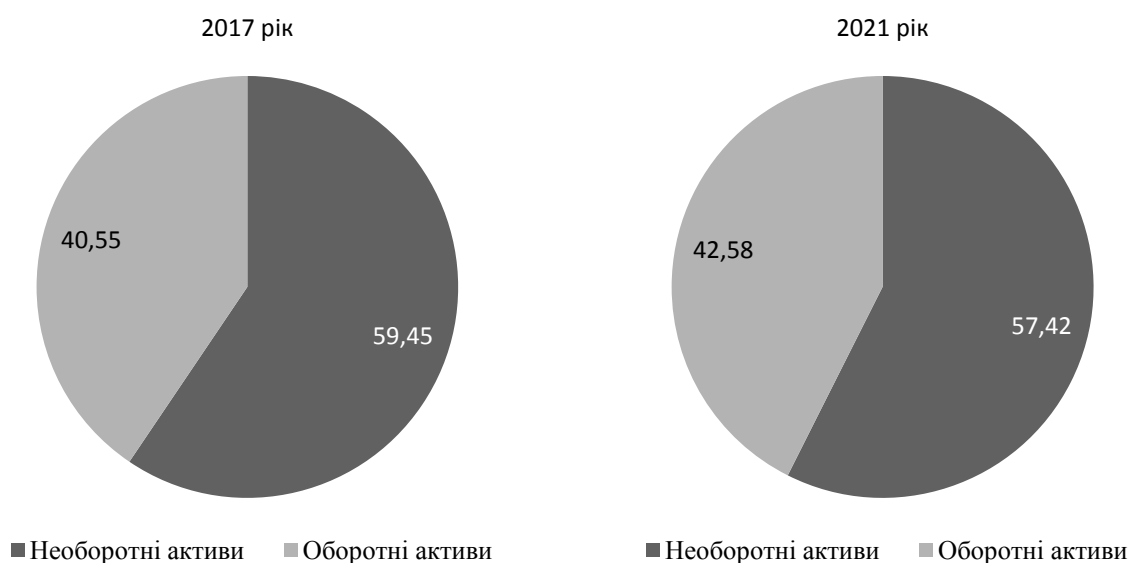

Рис. 2.2. Структура активів ДДС ІОБ НААНУ в 2017 р. та 2021 р., %

До складу необоротних активів організації входять нематеріальні активи та основні засоби, причому частка останніх суттєво переважає в їх структурі. У свою чергу, оборотні активи даної організації складаються із запасів, грошей та їх еквівалентів на рахунку, а також дебіторської заборгованості, причому запаси складають більше половини оборотних активів.

Аналіз динаміки валюти балансу підприємства (табл. 2.2) показав, що протягом 2018 року валюта балансу зменшилась на 26,8 тис. грн. або на 0,3% порівняно з 2017 роком, протягом 2019 року валюта балансу зменшилась ще на 911,8 тис. грн., тобто на 9,7% порівняно з 2018 роком, протягом 2020 року – зменшилась ще на 40 тис. грн. або на 0,47% порівняно з 2019 роком і протягом 2021 року – ще на 468,6 тис. грн. або на 5,56% порівняно з попереднім роком. Зважаючи на такі зміни, можемо зазначити, що в цілому за аналізований період загальний обсяг активів зменшився на 1447,2 тис. грн. або на 15,4%, що не може не турбувати, оскільки це означає скорочення обсягу фінансових ресурсів у розпорядженні підприємства.

Таблиця 2.2

Динаміка активів (за їх складниками) ДДС ІОБ НААНУ за 2017-2021 роки

Розділи активу балансу	2017 р., тис. грн.	2018 р., тис. грн.	2019 р., тис. грн.	2020 р., тис. грн.	2021 р., тис. грн.	Абс. відхил., тис. грн.	Темп зростання, %	Темп приросту, %
I. Необоротні активи	5588,3	5418,6	5119,4	4669,4	4566,5	-1021,8	81,72	-18,28
II. Оборотні активи	3811,1	3954	3341,4	3751,4	3385,7	-425,4	88,84	-11,16
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього (баланс)	9399,4	9372,6	8460,8	8420,8	7952,2	-1447,2	84,60	-15,40

Рис. 2.3. Динаміка активів (за їх складниками) ДДС ІОБ НААНУ за 2017-2021 рр.

Найбільше на це вплинуло поступове зменшення обсягу необоротних активів за аналізовані роки – аж на 1021,8 тис. грн. (або на 18,28%). Оборотні активи також скоротилися в 2019 році – на 612,6 тис. грн. (або на 15,49%), а потім ще і в 2021 році – на 365,7 тис. грн. (або на 9,75%). І навіть зростання оборотних активів у 2018 році на 142,9 тис. грн. або 3,75% та в 2020 році на 410 тис. грн. або на 12,27% не вирівняло ситуацію й не довело обсяг фінансових ресурсів підприємства до їх рівня 2017 року.

Оскільки необоротні активи за обсягом превалюють над оборотними, то доцільно проаналізувати структуру й динаміку необоротних активів підприємства, оскільки правильно сформована їх структура більшою мірою визначає ефективність використання майна підприємства.

Як можемо бачити з даних таблиці 2.3, найбільшу частку в складі необоротних активів займають основні засоби (75,96% у 2017 році та 71,80% у 2021 році), найменшу – нематеріальні активи (24,04% у 2017 році, 28,20% у 2021 році). Структура необоротних активів на кінець періоду зазнала деяких змін, зокрема дещо зменшилась питома вага основних засобів на 4,17% і, навпаки, зросла частка нематеріальних активів, при цьому абсолютний обсяг обох складників зменшився.

Завдяки аналізу динаміки необоротних активів (табл. 2.4) можна побачити, що за аналізований період обсяг необоротних активів зменшився на 18,28% або на 1021,8 тис. грн., причому зменшення відбувалось поступово кожного року. Найбільше на це вплинуло зменшення обсягу основних засобів на 966,5 тис. грн. або на 22,77%. Це відбулося в результаті накопичення зносу основних засобів, а також вибуття повністю зношених основних засобів і зняття їх з обліку. Водночас, обсяг нематеріальних активів також зменшився за аналізований період на 55,2 тис. грн. або на 4,11%. Причому тенденція до зменшення обох складників підтверджувалася кожного року.

Розглянемо тепер склад, структуру й динаміку оборотних активів підприємства за 2017-2021 роки (табл. 2.5).

Таблиця 2.3

Складники та структура необоротних активів ДДС ІОБ НААНУ

Необоротні активи	2017 р., тис. грн.	Дольова частка, %	2018 р., тис. грн.	Дольова частка, %	2019 р., тис. грн.	Дольова частка, %	2020 р., тис. грн.	Дольова частка, %	2021 р., тис. грн.	Дольова частка, %	Зміни в структурі за період, %
Необоротні активи, у т.ч.:	5588,3	100,00	5418,6	100,00	5119,4	100,00	4669,4	100,00	4566,6	100,00	-
- нематеріальні активи	1343,2	24,04	1351,4	24,94	1351,4	26,40	1301,4	27,87	1288,0	28,20	4,17
- основні засоби	4245,1	75,96	4067,1	75,06	3768,0	73,60	3368,0	72,13	3278,6	71,80	-4,17

Таблиця 2.4

Динаміка необоротних активів ДДС ІОБ НААНУ за 2017-2021 рр.

Необоротні активи	2017 р., тис. грн.	2018 р., тис. грн.	2019 р., тис. грн.	2020 р., тис. грн.	2021 р., тис. грн.	Абс. відхил., тис. грн.	Темп зростання, %	Темп приросту, %
Необоротні активи, у т.ч.:	5588,3	5418,6	5119,4	4669,4	4566,5	-1021,8	81,72	-18,28
- нематеріальні активи	1343,2	1351,4	1351,4	1301,4	1288,0	-55,2	95,89	-4,11
- основні засоби	4245,1	4067,1	3768,0	3368,0	3278,6	-966,5	77,23	-22,77

Оборотні активи необхідні підприємству для забезпечення його функціонування через створення запасів насінневого матеріалу, добрив тощо, а також необхідного для здійснення поточних розрахунків обсягу коштів на рахунках.

При дослідженні оборотних активів, використовуваних організацією, можна побачити, що найбільшу питому вагу в їх структурі займають запаси (більше 50% усіх оборотних активів); друге місце посідає дебіторська заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги); на третьому місці за часткою – гроші та їх еквіваленти, хоча останні два елементи в різні роки можуть змінюватися місцями. У складі запасів найбільшу частку займають саме виробничі запаси.

Проблемним вбачається дуже низький рівень найбільш ліквідних активів, а саме грошей та їх еквівалентів. Їх частка на кінець 2017 року не перевищувала 1%, на кінець 2018 року зросла до 2,5%, а на кінець 2021 року знову зменшилась до 1,34%. При цьому обсяг грошових коштів у 2017 році дорівнював 32,7 тис. грн., у 2021 році він становив 45,2 тис. грн., що все одно є досить загрозливим для підприємства через низьку платоспроможність. Водночас, 2019 і 2020 роки були в цьому сенсі найбільш сприятливими, оскільки питома вага грошей та їх еквівалентів у ці роки становила більше 15% загального обсягу оборотних активів.

За аналізований період структура оборотних активів коливалася, тобто не характеризувалася стабільністю. Те саме можна сказати і про напрями зміни питомої ваги складових елементів оборотних активів. Так, частка запасів у цілому за аналізований період зросла на 12,38% в основному за рахунок зростання виробничих запасів, однак чітко визначеної тенденції зміни цієї частки за роками не спостерігалось. Частка дебіторської заборгованості зменшилась в цілому за період на 12,86%, однак також спостерігалась різноспрямована тенденція її зміни за роками.

Таблиця 2.5

Складники та структура оборотних активів ДДС ІОБ НААНУ

Оборотні активи	2017 р., тис. грн.	Дольова частка, %	2018 р., тис. грн.	Дольова частка, %	2019 р., тис. грн.	Дольова частка, %	2020 р., тис. грн.	Дольова частка, %	2021 р., тис. грн.	Дольова частка, %	Зміни в структурі за період, %
Оборотні активи, у т.ч.:	3811,0	100,00	3954,0	100,00	3341,4	100,00	3751,4	100,00	3385,7	100,00	-
- запаси	1952,0	51,22	3766,4	95,26	2522,4	75,49	2074,5	55,30	2153,3	63,60	12,38
- дебіторська заборгованість	1826,3	47,92	88,8	2,25	91,5	2,74	1095,0	29,19	1187,2	35,07	-12,86
- гроші та їх еквіваленти	32,7	0,86	98,8	2,50	727,5	21,77	581,9	15,51	45,2	1,34	0,48

Таблиця 2.6

Динаміка оборотних активів ДДС ІОБ НААНУ за 2017-2021 рр.

Оборотні активи	2017 р., тис. грн.	2018 р., тис. грн.	2019 р., тис. грн.	2020 р., тис. грн.	2021 р., тис. грн.	Абс. відхил., тис. грн.	Темп зростання, %	Темп приросту, %
Оборотні активи, у т.ч.:	3811,0	3954,0	3341,4	3751,4	3385,7	-425,3	88,84	-11,16
- запаси	1952,0	3766,4	2522,4	2074,6	2153,3	201,3	110,31	10,31
- дебіторська заборгованість	1826,3	88,8	91,5	1095,0	1187,2	-639,1	65,01	-34,99
- гроші та їх еквіваленти	32,7	98,8	727,5	581,9	45,2	12,5	138,23	38,23

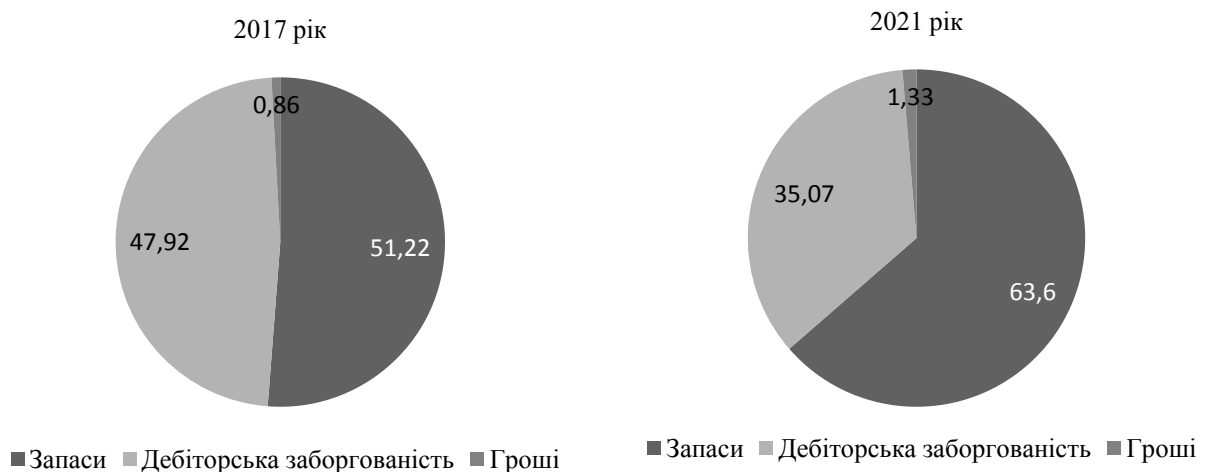

Рис. 2.4. Структура оборотних активів підприємства в 2017 р. та 2021 р., %

Скорочення частки дебіторської заборгованості в 2018 і 2019 роках означає, що підприємство зменшило обсяги іммобілізації своїх коштів з обігу через кредитування своїх контрагентів, які вчасно не розраховувалися за надані їм товари й послуги. Водночас, ця позитивна тенденція змінилася зростанням частки дебіторської заборгованості в 2020 і 2021 роках (аж до 35,07%), що означає зростання обсягу іммобілізованих з обороту підприємства коштів.

Аналіз динаміки оборотних активів (табл. 2.6) свідчить, що загальна маса оборотних активів зменшилася за аналізований період на 425,3 тис. грн. або на 11,16%, але якщо розглядати зміни за роками, то чітко визначеної тенденції зміни показника не спостерігалось: так, у 2018 та 2020 роках спостерігалось зростання оборотних активів, а в 2019 та 2021 роках, навпаки, спостерігалось зменшення їх обсягу. Аналогічними змінами за роками характеризувалися й обсяги запасів підприємства. При цьому вважаємо, що підприємство правильно управляє своїми запасами, оскільки їх обсяг зріс за аналізований період на 201,3 тис. грн. або на 10,31%. Зростання обсягу виробничих запасів може свідчити про бажання підприємства забезпечити себе на деякий час від зростання цін на ресурсну номенклатуру, що не спричинить зростання собівартості продукції хоча б у короткостроковій перспективі.

Зменшення в цілому за аналізований період дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги на 639,1 тис. грн. або на 34,99% (за рахунок суттєвого зменшення на 1737,5 тис. грн. (або на 95,14%) у 2018 році та, навпаки, подальшого збільшення 2019-2021 роках) може свідчити про те, що підприємство використовує стратегію надання споживачам своєї продукції товарних позик, а вони, в свою чергу, періодично погашають заборгованість. Позитивним є загальне скорочення обсягу іммобілізованих з обігу власних фінансових ресурсів підприємства.

Таким чином, підприємству на даний момент необхідно звернути увагу на оптимізацію розміру запасів, грошових коштів на рахунках та стан дебіторської заборгованості.

2.2 Аналіз джерел генерування активів дослідної станції

Своєчасність трансформації капіталу в активи та його достатність для забезпечення потреби ведення діяльності багато в чому визначає її ефективність та фінансовий стан підприємства. Стає очевидно, що дослідження структури капіталу є невід'ємною частиною фінансового аналізу підприємства, оскільки впливає на фінансові результати його діяльності.

Наявність власного капіталу є головною умовою для функціонування будь-якого підприємства, потреба в ньому обумовлена вимогами самофінансування діяльності. Проте, важливо зазначити, що підприємство в своїй діяльності не може використовувати лише власні кошти, хоча і є найбільш стабільним джерелом фінансування.

Це пояснюється тим, що власний капітал є досить обмеженим фінансовим ресурсом. Такі кошти не дають змогу компанії розширювати свою діяльність, що приводить до втрати можливостей розширення діяльності підприємства. Підприємства, котрі використовують позикові кошти, мають значно більший фінансовий потенціал для розвитку своєї діяльності й формування додаткового обсягу активів.

Разом з тим, позиковий капітал є досить ризикованим фінансовим ресурсом, оскільки його використання пов'язано із загрозою банкрутства. Тому капітал короткострокового використання необхідно постійно контролювати аби своєчасно розраховуватись з кредиторами та шукати альтернативні джерела залучення позикових коштів.

Аналіз даних таблиці 2.7, показує що структура капіталу підприємства мала значні зміни протягом 2017-2021 рр.

Таблиця 2.7

Структура капіталу дослідної станції в 2017-2021 рр.

Джерело капіталу	Обсяг, тис. грн.					Дольова частка, %				
	2017	2018	2019	2020	2021	2017	2018	2019	2020	2021
Власний капітал	6766,8	6532,9	6066,7	6026,7	6091,1	71,99	69,70	71,70	71,57	76,60
Поточні зобов'язання і забезпечення	2632,5	2839,6	2394,1	2394,1	1861,1	28,01	30,30	28,30	28,43	23,40
Усього ресурсів	9399,4	9372,6	8460,8	8420,8	7952,2	100	100	100	100	100

Для більшої наочності проілюструємо структурні зміни в джерелах фінансування діяльності дослідної станції у вигляді діаграм (рис. 2.5).

Аналіз структури джерел генерування капіталу показав, що протягом усього аналізованого періоду ресурси станції формувалися в основному за рахунок власного капіталу (більше 70%). Інша потреба в капіталі покривалася за рахунок короткострокової заборгованості. Так, за період 2017-2021 рр. частка власного капіталу в структурі всіх фінансових ресурсів підприємства коливається від 69,7 до 76,6%. За 2017-2021 рр. помітними були короткострокові зобов'язання й коливалися в межах 23,4-30,3%.

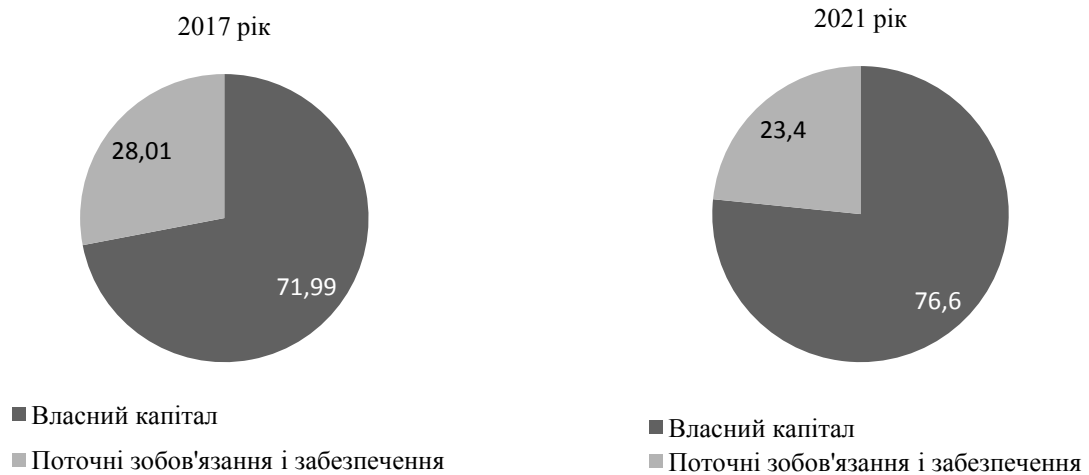

Рис. 2.5. Структура джерел генерування капіталу Дніпропетровської дослідної станції в 2017 р. та 2021 р., %

Такі коливання питомої ваги джерел фінансових ресурсів пов'язані, перш за все, з нестабільністю діяльності організації та її результативністю. Частка власного капіталу за останні роки перевищувала 70%, що свідчить про в цілому достатню кількість власних коштів для ведення фінансово-господарської діяльності й говорить про достатню стійкість фінансового стану підприємства і його платоспроможність.

Далі для розгляду складу джерел фінансових ресурсів досліджуваної організації проведемо аналіз структури її власного та короткострокового позикового капіталу (табл. 2.8 і 2.9).

Таблиця 2.8

Аналіз структури власного капіталу ДДС ІЮБ НААН України в 2017-2021 рр.

Елементи власного капіталу		Роки				
		2017	2018	2019	2020	2021
Зареєстрований та додатковий капітал	Обсяг, тис. грн.	6427,2	6466,8	9662,3	9697,5	9854,3
	Дольова частка, %	94,98	98,99	159,27	160,91	161,78
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Обсяг, тис. грн.	339,6	66,1	-3595,6	-3670,8	-3763,2
	Дольова частка, %	5,02	1,01	-59,27	-60,91	-61,78
Разом	Обсяг, тис. грн.	6766,8	6532,9	6066,7	6026,7	6091,1
	Дольова частка, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

У цілому з таблиці 2.8 бачимо, що найбільшу питому вагу в загальному обсязі власного капіталу упродовж усього досліджуваного періоду займав зареєстрований (пайовий) та інший додатковий капітал, тобто фінансування діяльності станції відбувається в основному за рахунок первинних і додаткових внесків засновників і учасників. Незначні коливання за період 2017-2018 рр. у частці статутного капіталу особливо не змінювали ситуацію з джерелами фінансування діяльності; ця частка в структурі мала незначні відхилення, але залишалась у межах 95-99%.

Найзначніші зрушення в структурі власного капіталу відбулись у 2019-2021 рр., коли замість нерозподіленого прибутку в балансі з'явився непокритий збиток. Так, оскільки в 2019 році непокритий збиток склав -3595,6 тис. грн., то його частка в структурі також характеризувалася від'ємною величиною, що призвело до збільшення частки іншого складника власного капіталу і вона перевищила 100%, зважаючи на потребу балансування структури. Аналогічна ситуація спостерігалася в 2020 і 2021 роках, причому, зрозуміло, що із зростанням обсягу непокритого збитку зростала й його частка у структурі, хоча вона мала при цьому від'ємне значення, що спричинило автоматичне зростання частки статутного капіталу для збалансування структури. Зважаючи на таке, аналіз структури власного капіталу не є показовим, але висновок щодо суттєвого переважання в цій структурі зареєстрованого та додаткового капіталу є незаперечним.

Дослідження позикових джерел показало, що довгостроковий позиковий капітал до фінансування діяльності станції не залучався, лише короткостроковий. Щодо короткострокового позикового капіталу, то з таблиці 2.9 можна помітити, що його структура суттєво не змінилася за останні п'ять років.

В поточних запозиченнях упродовж усього аналізованого періоду превалюючу частку має інша короткострокова заборгованість (близько 97%), а

короткострокова кредиторська заборгованість є лише доповнюючим елементом позикового капіталу й не перевищує 3-4%.

Таблиця 2.9

Аналіз структури позикового капіталу дослідної станції в 2017-2021 рр.

Елементи позикового капіталу		Роки				
		2017	2018	2019	2020	2021
Поточна кредиторська заборгованість	Обсяг, тис. грн.	75,2	72,6	69	69	78,5
	Питома вага, %	2,86	2,56	2,88	2,88	4,22
Інша короткострокова заборгованість	Обсяг, тис. грн.	2557,3	2767	2325,1	2325,1	1782,6
	Питома вага, %	97,14	97,44	97,12	97,12	95,78
Разом	Обсяг, тис. грн.	2632,5	2839,6	2394,1	2394,1	1861,1
	Питома вага, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таким чином, спостерігається переважання власного капіталу в розрізі структури усього капіталу дослідної станції, а короткостроковий позиковий капітал використовується для підвищення її фінансової спроможності як додаткове джерело, що позитивно характеризує діяльність організації.

Для подальшого вивчення джерел генерування капіталу доцільно скористатися горизонтальним аналізом для вивчення динаміки окремих показників капіталу.

Таблиця 2.10

Динаміка капіталу (за його джерелами) дослідної станції
за 2017-2021 рр.

Джерело капіталу		Роки				
		2017	2018	2019	2020	2021
Власний капітал	Обсяг, тис. грн.	6766,8	6532,9	6066,7	6026,7	6091,1
	Абс. відхил., тис. грн.	-	-233,9	-466,2	-40,0	64,4
	Темп приросту, %	-	-3,46	-7,14	-0,66	1,07
Поточні зобов'язання і забезпечення	Обсяг, тис. грн.	2632,5	2839,6	2394,1	2394,1	1861,1
	Абс. відхил., тис. грн.	-	207,1	-445,5	0,0	-533,0
	Темп приросту, %	-	7,87	-15,69	0,00	-22,26
Всього ресурсів	Обсяг, тис. грн.	9399,4	9372,6	8460,8	8420,8	7952,2
	Абс. відхил., тис. грн.	-	-26,8	-911,8	-40,0	-468,6
	Темп приросту, %	-	-0,29	-9,73	-0,47	-5,56

	Темп приросту за 2017-2021 рр., %	-	-	-	-	-15,40
--	--------------------------------------	---	---	---	---	--------

З даних, наведених у таблиці 2.10, можна спостерігати, що в цілому обсяг капіталу дослідної станції зменшився за останні роки на 15,4% або на 1447,2 тис. грн. Найбільші зрушення відбулись у 2019 році, коли загальний обсяг використовуваних організацією фінансових ресурсів зменшився на 911,8 тис. грн. або на 9,73% порівняно з попереднім роком, і в 2021 році, коли зменшення капіталу становило 468,6 тис. грн. або 5,56% порівняно з 2020 роком.

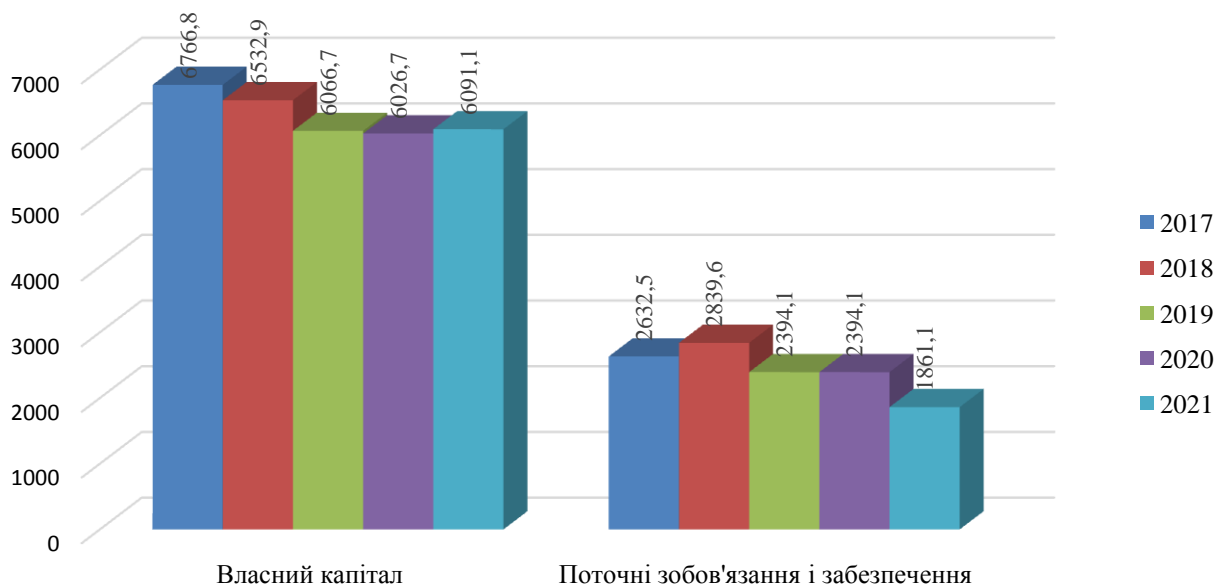

Рис. 2.6. Динаміка джерел генерування капіталу дослідної станції за 2017-2021 рр.

Стаття «власний капітал» зменшувалась протягом 2017-2020 рр. і хоча в 2021 році відбулося її певне зростання, однак все одно її обсяг не досяг обсягу 2017 року. У цілому за 5 років обсяг власного капіталу зменшився на 675,7 тис. грн. або майже на 10%. Обсяг використовуваних у діяльності позикових коштів так само за останні 5 років зменшився (на 771,4 тис. грн. або на 29,3%), тобто значно більшим темпом порівняно з власними. Таку тенденцію не можна характеризувати однозначно як позитивну чи негативну, оскільки, з одного боку, зменшення запозичених джерел коштів веде до зменшення витрат на обслуговування їх руху, а з іншого боку, це призводить до скорочення

використовуваного під час фінансово-господарської діяльності капіталу, що зменшує фінансові можливості розвитку підприємства. Розраховані показники абсолютного й відносного (темпи приросту) відхилення демонструють відсутність єдиної тенденції зміни обсягу позикового капіталу всередині періоду (за окремими роками) – він то зростає, то зменшується залежно від конкретних обставин.

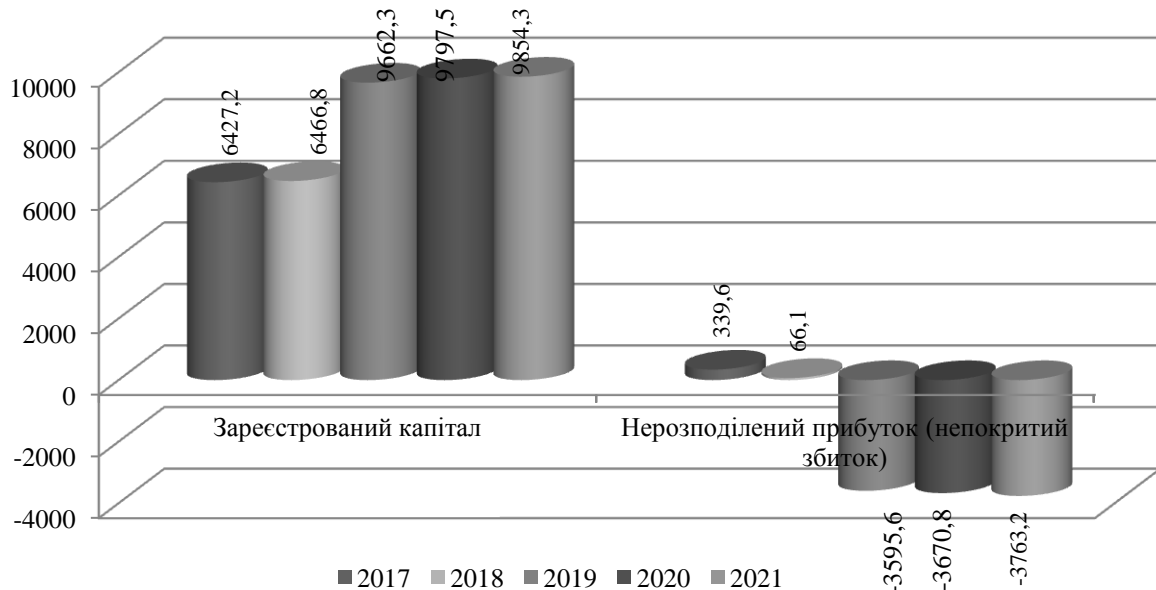

Рис. 2.7. Динаміка джерел генерування власного капіталу ДДС за 2017-2021 роки, млн. грн.

У цілому з рисунку 2.7 бачимо, що за період 2017-2021 рр. обсяг зареєстрованого і додаткового капіталу зріс більше, ніж уполовину, тобто на 53,32% або на 3427,1 тис. грн., причому зростання відбувалось кожного року. Скоріше за все, таке зростання було компенсаторним, оскільки найбільший темп приросту зареєстрованого і додаткового капіталу спостерігався в 2019 році, коли замість нерозподіленого прибутку з'явився непокритий збиток, причому відразу в значному обсязі. У 2020 році тенденція до зростання непокритого збитку зберіглась, що потребувало ще більшого обсягу компенсації іммобілізованого з обігу підприємства капіталу.

З даних рисунку 2.8 можна спостерігати значні зміни в обсязі позикового капіталу. Проаналізувавши дані можна сказати, що сума запозичених коштів

помітно (на третину) зменшилася за аналізований період. Спочатку в 2018 році обсяг позикового капіталу зріс на 7,9%, а потім, починаючи з 2019 року, почав поступово зменшуватися. Такою ж тенденцією характеризується зміна обсягу іншої короткострокової заборгованості, а оскільки саме ця заборгованість складає найбільшу частку позикового капіталу, то саме її динаміка визначає тенденцію зміни загального обсягу позикового капіталу.

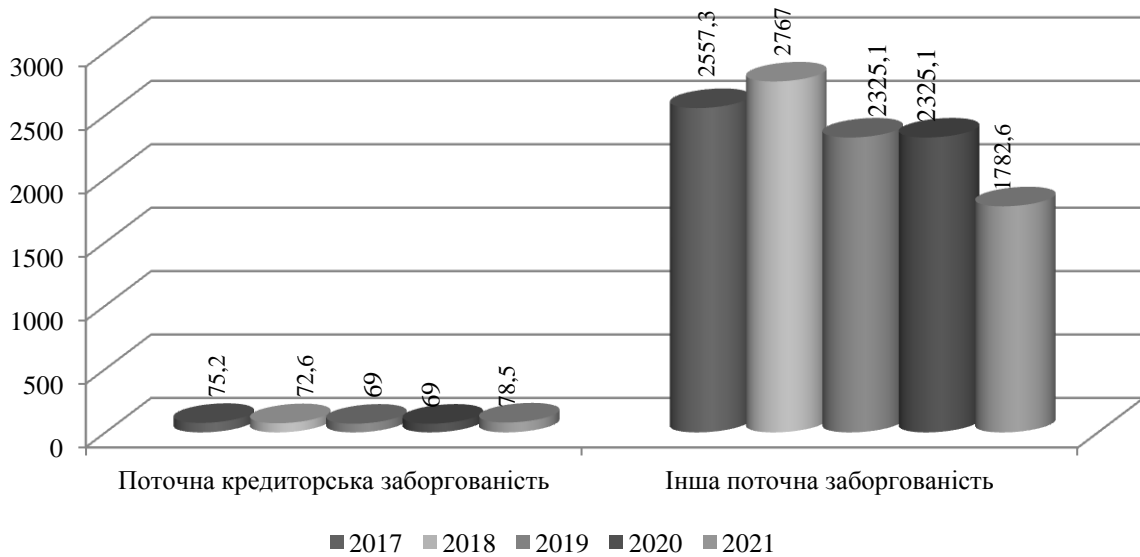

Рис. 2.8. Динаміка джерел генерування позикового капіталу ДДС за 2017-2021 роки, млн. грн.

Короткострокова кредиторська заборгованість з 2017 р. по 2020 р. мала тенденцію до зменшення на 6,2 тис. грн. або на 8,2%, але вже в 2021 р. її обсяг суттєво зріс, перевищивши при цьому її розмір за 2017 рік. Порівняно з попередніми роками, у 2020 році підприємство частково розраховувалось за своїми короткостроковими зобов'язаннями.

Результати здійсненого аналізу показали, що загальний обсяг використовуваних для ведення діяльності підприємства фінансових ресурсів характеризується тенденцією до зменшення, що відбувається, в першу чергу, через зменшення обсягу власного капіталу і, зокрема, появи значного обсягу непокритого збитку в його складі. Потреба в компенсації іммобілізованих з обігу станції власних коштів спричинила тимчасове зростання

короткострокового позикового фінансування діяльності. Структура капіталу дослідної станції характеризується значним переважанням у його складі власних джерел коштів; запозичені джерела складають менше третини його обсягу. Це свідчить про достатню фінансову стійкість ДДС, автономію і забезпеченість зобов'язань власними коштами.

2.3. Ефективність застосування фінансових ресурсів дослідної станції

Відомо, що для нормального функціонування та забезпечення розвитку сільськогосподарського підприємства через піднесення обсягу виробництва й реалізації його продукції бажано ефективно використовувати наявні у підприємства фінансові ресурси (активи), оскільки залучення додаткових фінансових ресурсів не завжди можливе або пов'язане з певними проблемами. Так, наприклад, збільшення частки запозичених фінансових ресурсів в обігу підприємства може мати негативні наслідки, пов'язані з необхідністю їх своєчасного повернення власнику та їх окупністю. Вартість залучення додаткового капіталу спричиняє зростання витрат діяльності підприємства, тому активи, сформовані за рахунок запозичених коштів, генерують меншу масу прибутку порівняно з власними джерелами.

Враховуючи вищенаведене, важливим фактором, що сприяє зменшенню потреби в капіталі, є його ефективне використання. Оцінку ефективності застосованих у діяльності підприємства фінансових ресурсів можна виконати за допомогою різноманітних показників, зокрема показників ефективності використання основних засобів, ліквідності та рентабельності.

Почнемо з оцінки показників стану та руху основних засобів підприємства. Дана оцінка проводилася з використанням чотирьох основних показників (табл. 2.11).

З даних таблиці 2.11 можна побачити, що первісна вартість основних засобів зменшилась за 2017-2021 роки на 775 тис. грн. (або на 11,28%), причому тенденція до зменшення спостерігалась упродовж усього періоду. Щодо зносу

основних засобів була наявна протилежні тенденція – їх обсяг зріс на 191,5 тис. грн. (або на 7,3%), причому зростання також спостерігалось упродовж усього періоду. Зважаючи на це, коефіцієнт зносу основних засобів, який дійшов до 46,2% і який зріс на 8% за аналізований період, свідчить про все ще прийнятну ситуацію щодо технічного стану основних засобів, але сама тенденція зміни цього коефіцієнта потребує уваги з боку керівництва станції.

Таблиця 2.11

Аналіз руху і стану основних засобів дослідної станції в 2017-2021 рр.

Показники	На кінець року					Відхилення
	2017	2018	2019	2020	2021	
Первісна вартість основних засобів, тис. грн.	6869,1	6812,6	6507,8	6123,6	6094,1	-775,0
Знос основних засобів, тис. грн.	2624,0	2745,5	2739,8	2755,6	2815,5	+191,5
Залишкова вартість основних засобів, тис. грн.	4245,1	4067,1	3768,0	3368,0	3278,6	-966,5
Коефіцієнти, %:						
□ оновлення основних засобів	1,64	1,18	1,07	0,84	0,91	-0,73
□ вибуття основних засобів	0,29	0,22	0,24	0,19	0,19	-0,1
□ зносу основних засобів	38,2	40,3	42,1	45,0	46,2	+8,0
□ придатності основних засобів	61,8	59,7	57,9	55,0	53,8	-8,0

Не зважаючи на те, що основні засоби поступово оновлюються, темпи такого оновлення занижкі. Більше того, тенденція зміни коефіцієнта оновлення показує від'ємні темпи. Зважаючи на вибуття основних засобів у результаті повного зносу (тобто їх ліквідацію), залишкова вартість основних засобів зменшилась на 966,5 тис. грн. (або на 22,77%) за 2017-2021 роки. Натомість про прийнятний технічний стан основних засобів свідчить коефіцієнт придатності основних засобів, який, хоч і зменшився на 8% за аналізований період, проте становив близько 54% на кінець цього періоду.

З таблиці 2.12 видно, що чистий дохід від реалізації продукції підприємства за досліджуваний період значно зріс (на 65,83%). Це є позитивним і свідчить про вдалу операційну діяльність підприємства. Разом із тим, середньорічна вартість основних фондів також зросла за аналізований період, але значно меншим темпом (лише на 7,8%). При цьому показник

фондовіддачі за досліджуваний період зріс на 59,04% (або на 0,49 грн. на 1 грн. основних фондів). Усе це свідчить про підвищення ефективності використання основних засобів та показує, що на 1 грн. основних фондів у 2017 році вироблялося 0,83 грн. готової продукції, а в 2021 році – вже 1,32 грн.

Таблиця 2.12

Динаміка показників ефективності застосування дослідною станцією
основних засобів

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення за період	
						абсолютне	відносне, %
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	3838,7	4772,6	7155,3	6593,8	6365,7	2527,0	65,83
Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн.	4245,1	4067,1	3768,0	3367,9	4576,3	331,2	7,8
Фондовіддача, грн. / грн.	0,83	0,85	1,1	1,28	1,32	0,49	59,04
Фондомісткість, грн. / грн.	1,21	1,17	0,91	0,78	0,83	-0,38	-31,40

Показник фондомісткості за аналізований період також покращився: у 2017 році він становив 1,21 грн. вартості основних фондів на 1 грн. реалізованої продукції, а в 2021 році – лише 83 коп., тобто зменшився на 31,4%. Цей показник характеризує, який обсяг основних засобів застосований для виробництва одиниці (1 грн.) реалізованої продукції. Розраховані значення фондомісткості продукції станції свідчать про зменшення частки основних засобів при виробництві реалізованої продукції, що характеризується позитивно.

Далі проаналізуємо ефективність застосування матеріальних ресурсів підприємства (табл. 2.13).

З даних таблиці 2.13 можна побачити, що і чистий дохід від реалізації продукції, і витрати матеріальних ресурсів за досліджуваний період суттєво зросли (на 65,83% та на 111,31% відповідно). Ці зміни свідчать про негативну для підприємства ситуацію, коли матеріальні витрати зростають більшим

темпом, ніж обсяг реалізації продукції, що не може вважатися прийнятним і потребує особливої уваги з боку керівництва дослідної станції (тут потребуватиметься детальний аналіз витрат матеріальних ресурсів та динаміки цін цих ресурсів).

Зважаючи на таку ситуацію, показник матеріаломісткості суттєво зріс і на кінець періоду становив 64 коп. в розрахунку на 1 грн. реалізованої продукції, тобто відбулося його зростання на 35 коп. або на 120,7% порівняно з початком періоду. Натомість показник матеріаловіддачі за 2017-2021 роки зменшився на 1,93 грн. в розрахунку на 1 грн. обсягу реалізації, що свідчить про зменшення виходу продукції з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів. Отже на кожну витрачену гривню матеріальних ресурсів підприємство в 2017 році отримувало 3,5 грн. доходу від реалізації продукції, а в 2021 році – лише 1,57 грн. Таку динаміку зміни показників матеріаловіддачі і матеріаломісткості не можна вважати позитивною.

Таблиця 2.13

Зміна значень показників ефективності застосування дослідною станцією матеріальних ресурсів

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	3838,7	4772,6	7155,3	6593,8	6365,7	+2527
Витрати матеріальних ресурсів, тис. грн.	2654,58	4645,04	6497,17	6094,66	5956,38	+2954,8
Матеріаломісткість, грн. / грн.	0,29	0,60	0,65	0,64	0,64	+0,35
Матеріаловіддача, грн. / грн.	3,50	1,68	1,55	1,57	1,57	-1,93

Наступним в аналізі є оцінка ліквідності підприємства, яка проводилася за трьома показниками (табл. 2.14).

Коефіцієнт покриття показує достатність оборотних активів для покриття поточних зобов'язань підприємства. Нормальні межі показника від 2,0 до 2,5. Коефіцієнт покриття має тенденцію до зростання значення (у 2021 році в порівнянні з 2017 роком його значення зросло на 0,409 або на 29%), однак

навіть при цьому його значення не відповідає рекомендованим межах. У 2021 році на 1 гривню поточних зобов'язань припадає 1,82 грн. поточних активів підприємства і, хоча це значення не критичне, воно все одно не дозволяє організації підтримувати свою платоспроможність на необхідному рівні.

Таблиця 2.14

Оцінка ліквідності (платоспроможності) дослідної станції за 2017-2021 рр.

Показники	Роки					Відхилення
	2017	2018	2019	2020	2021	
Коефіцієнт покриття (поточної, загальної ліквідності)	1,41	1,39	1,40	1,57	1,82	+0,41
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,71	0,07	0,34	0,70	0,66	-0,05
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,04	0,30	0,24	0,02	0,01

Коефіцієнт швидкої ліквідності характеризує частину зобов'язань, яку можна бути погасити за рахунок коштів, які вже надійшли та ще очікуються до отримання за відвантажену продукцію (тобто в результаті погашення дебіторської заборгованості). Нормативне значення даного показника складає від 0,6 до 0,8. Коефіцієнт швидкої ліквідності також має тенденцію до зменшення значення. Так, у 2017 році на кожну гривню поточної заборгованості підприємство мало 71 коп. ліквідних активів, а в 2021 році – уже 66 коп. Розраховані значення цього коефіцієнта знаходилися в рекомендованих межах у 2017, 2020 та 2021 роках, а в 2018 і 2019 роках були меншими за нижнє значення межі. Це може свідчити про те, що вже існуючі наразі поточні зобов'язання станції більшою мірою все ж таки можуть бути погашені її ліквідними коштами та очікуваними надходженнями в рахунок погашення дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності характеризує частину поточних зобов'язань, яка може бути погашена за рахунок високоліквідних активів. Нормативні значення цього показника повинні дорівнювати або бути більшими в середньому за 0,5. Іноді при визначенні цього коефіцієнта враховують ще й вартість короткострокових цінних паперів (поточних фінансових інвестицій), оскільки їх можна швидко перетворити на гроші. Цей коефіцієнт, обчислений

лише на підставі грошових коштів та їх еквівалентів, мав досить низькі значення, які були значно меншими за рекомендоване значення. Найбільшого значення він досяг у 2019 році, коли дорівнював 0,3, а найменшого значення – в 2017 році, коли дорівнював 0,01. Навіть за умови значних коливань значень коефіцієнту абсолютної ліквідності вони не наближаються до рекомендованого значення в 0,5. Отже, підприємство в 2017-2021 роках було практично не здатне негайно погасити хоча б незначну половину своїх поточних зобов'язань у зв'язку з відсутністю грошей.

Розглянемо основні показники фінансової стійкості підприємства.

Таблиця 2.15

Показники фінансової стійкості ДДС за 2017-2021 рр.

Показники	Роки					Відхилення
	2017	2018	2019	2020	2021	
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,720	0,697	0,717	0,716	0,766	+0,046
Коефіцієнт фінансової залежності	1,389	1,435	1,395	1,397	1,306	-0,083
Коефіцієнт фінансового ризику (фінансового левериджу)	0,389	0,435	0,395	0,397	0,306	-0,083

Коефіцієнт автономії – визначає частку коштів власників підприємства в загальній сумі коштів, вкладених в майно підприємства, і характеризує його незалежність від запозичення коштів. Рекомендоване значення показника – більше за 0,5. Розраховані значення коефіцієнта автономії за аналізований період перевищували цю межу, тому можемо говорити про достатність власних коштів для виконання своїх зовнішніх зобов'язань, тобто про певну незалежність підприємства від зовнішніх джерел його фінансування. Також це показує, що частка стабільних джерел фінансування в загальному обсязі джерел фінансування діяльності підприємства є достатньою і підприємство є фінансово стійким.

Коефіцієнт фінансової залежності є оберненим до коефіцієнта автономії та розраховується як відношення його пасивів до обсягу власного капіталу. Можна сказати, що співвласники повною мірою фінансують потреби

підприємства, якщо значення цього коефіцієнта наближається до 1 (100 %). Коефіцієнт фінансової залежності становив 1,389 – у 2017 році, 1,306 – у 2021 році (тобто він зменшився на 0,083). Це свідчить про певну залежність підприємства від зовнішнього фінансування, хоча й не критичну.

Коефіцієнт фінансового ризику (фінансового левериджу) характеризує залежність підприємства від запозичених коштів; він показує, скільки на кожну гривню власних засобів, вкладених в активи підприємства, приходиться запозичених коштів. Значення коефіцієнта має зменшуватися в динаміці; при цьому бажано, щоб його значення не перевищувало 0,5. Розраховані значення цього показника не перевищували рекомендоване значення і мали тенденцію до зменшення. Так, у 2017 році значення цього показника становило 0,389, а в 2021 році – 0,306, тобто відбулося зменшення значення на 0,083. Таким чином, можемо говорити про зменшення фінансового ризику й залежності від позик.

Наступними розглянемо аналіз показників рентабельності станції.

Таблиця 2.16

Показники рентабельності (збитковості) ДДС в 2017-2021 рр.

Показники	Роки					Відхилення
	2017	2018	2019	2020	2021	
Рентабельність (збитковість) продукції	1,18	1,42	-0,25	-2,39	-2,54	-3,72
Рентабельність діяльності	12,60	1,36	7,78	5,93	5,15	-7,45
Рентабельність (збитковість) активів	0,33	0,71	-0,20	-1,73	-1,90	-2,24
Рентабельність (збитковість) власного капіталу	0,46	1,01	-0,27	-2,42	-2,48	-2,95

Коефіцієнт рентабельності продукції є відношенням чистого фінансового результату діяльності до виробничих витрат (собівартості). Показник рентабельності продукції підприємства насправді можна було обрахувати лише для 2017 і 2018 років, коли підприємство мало чистий прибуток. Починаючи з 2019 року, підприємство почало отримувати збитки, тому розрахунок значень цього показника став неможливим, але в такому разі можна обрахувати показник збитковості продукції. Це означає, що діяльність підприємства,

пов'язана з виробництвом і реалізацією продукції, була рентабельною в 2017 і 2018 роках, більше того, в 2018 році рентабельність продукції зросла порівняно з 2017 роком. Далі маємо вже значення показника збитковості, які мають тенденцію до зростання, тобто виробництво продукції стає все більш збитковим, зважаючи на суттєве зростання виробничих витрат.

Коефіцієнт рентабельності діяльності характеризує ефективність використання наявних у підприємства ресурсів і визначає, який прибуток отримує підприємство на кожну грошову одиницю (наприклад, гривню) вкладеного капіталу; обчислюється як відношення валового (балансового) прибутку до середнього за аналізований період залишку власного і позикового капіталу підприємства. Показник рентабельності діяльності підприємства зменшився за період на 7,45%, однак усередині періоду його значення то зменшувалися (як-от у 2018, 2020 та 2021 роках), а то зростали (як-от у 2019 році). На жаль, це є негативним зрушенням, що свідчить про зниження ефективності використання наявних ресурсів підприємства.

Коефіцієнт рентабельності активів є відношенням чистого прибутку (тобто чистого фінансового результату) до середньорічної вартості активів і характеризує здатність підприємства генерувати прибуток, виходячи з активів, які є в його розпорядженні. Активи дослідної станції були рентабельними в 2017-2018 роках і збитковими – в 2019-2021 роках, тобто значення показника рентабельності активів відобразили напрям зміни значень показника рентабельності продукції. Цей показник свідчить про те, що на 1 гривню, інвестовану в активи підприємства, в 2017 році припадало 33 коп. чистого прибутку, а в 2018 році – вже 71 коп. Натомість у подальшому використання активів генерувало підприємству збитки, які з часом тільки наростали.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу є відношенням чистого прибутку (тобто чистого фінансового результату) підприємства до середньорічної вартості його власного капіталу; визначає, який прибуток генерує підприємство на кожну грошову одиницю (наприклад, гривню) вкладеного власного капіталу. Показник рентабельності власного капіталу

підприємства становив 0,46% - у 2017 році, 1,01% - у 2018 році, тобто він збільшився аж на 0,55%, що свідчило про зростання ефективності використання власного капіталу підприємства в той час. Однак, у наступних роках аналізованого періоду замість прибутку підприємство отримувало збиток, тому замість показника рентабельності можемо розрахувати лише показник збитковості власного капіталу. В цих роках використання власного капіталу генерувало збитки, причому збитковість з часом зростала.

Аналіз показників рентабельності підприємства за досліджуваний період показав суттєве погіршення ситуації, починаючи з 2019 року, коли на зміну рентабельності прийшла збитковість. Така ситуація була викликана суттєвим зростанням собівартості реалізованої продукції, відповідним зменшенням валового й чистого прибутку та подальшою появою збитку. Мала місце проблема перевищення темпів зростання собівартості продукції над темпами зростання обсягу реалізації продукції.

Таким чином, ресурсний фінансовий менеджмент має бути націлений на пошук достатньо ліквідних джерел їх залучення, піднесення ефективності їх використання, прискорення оборотності, зменшення виробничих продуктивних витрат, позитивні зміни в обсязі реалізації продукції.

Висновки до розділу 2

1. У результаті проведеного аналізу структури активів ДДС ІОБ НААНУ було визначено, що найбільшу частку в загальному обсязі активів організації мають необоротні активи, водночас частка оборотних активів також є вагомою. У складі необоротних активів превалююче значення мають основні засоби. У складі оборотних активів переважають запаси; вагомою є також дебіторська заборгованість. Аналіз динаміки фінансових ресурсів за 2017-2021 роки дозволяє говорити про зменшення їх обсягу, причому зменшився обсяг як оборотних, так і необоротних активів, хоча й різним темпом. Це негативно

характеризує забезпеченість діяльності дослідної станції фінансовими ресурсами, а також дає підстави її керівництву для занепокоєння.

2. У результаті проведеного аналізу джерел фінансових ресурсів було визначено, що капітал є базою для функціонування сільськогосподарського підприємства, тому управління ним є підґрунтям для досягнення підприємством мети своєї діяльності. Свої фінансові ресурси підприємство формує шляхом залучення власних та позикових коштів. Проведений аналіз структури капіталу дослідної станції показав, що найбільша частка в структурі належить її власним коштам. Позикові джерела становлять біля третини капіталу і їх частка на кінець аналізованого періоду зменшилась до 23,4%. Основу власних джерел коштів становить зареєстрований та інший додатковий капітал; частка нерозподіленого прибутку є несуттєвою, а зважаючи на те, що з 2019 року замість нього з'явився непокритий збиток, то можна вважати, що має місце одне джерело власних коштів підприємства. У складі позикового капіталу чільне місце посідає інша короткострокова заборгованість (близько 96%).

3. Аналіз динаміки продемонстрував зменшення обсягу капіталу за аналізований період на 15%, причому скорочення відбувалось щороку. Власний капітал протягом останніх років мав негативні зрушення, особливо після появи в його складі непокритого збитку. Також підприємство значними темпами скорочувало свої позикові ресурси шляхом погашення іншої поточної заборгованості.

4. Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів дослідної станції проводилася за допомогою розрахунку показників руху й технічного стану основних засобів, ліквідності, рентабельності, фінансової стійкості. Аналіз стану основних засобів дозволив дійти висновку про їх придатність до використання, прийнятний рівень зносу; водночас, темпи оновлення основних засобів є заниженими. Розраховані значення показника фондівдачі за досліджуваний період показали зростання, що свідчить про піднесення ефективності використання основних засобів. Позитивним також є зменшення значень показника фондомісткості, що свідчить про зменшення дольової частки

основних засобів при виробництві реалізованої продукції. При цьому ефективність використання матеріальних ресурсів погіршилася у зв'язку із зростанням матеріальних витрат підприємства, про що говорять показники матеріаловіддачі (зменшення значень) та матеріаломісткості (суттєве зростання значень).

5. Аналіз динаміки розрахованих показників ліквідності засвідчив про недостатність ліквідних ресурсів для погашення поточних зобов'язань дослідної станції. Так, значення коефіцієнтів загальної та абсолютної ліквідності знаходилися поза рекомендованими межами, а значення коефіцієнту швидкої ліквідності, хоч і знаходилося в рекомендованих межах більшу кількість років періоду, все одно не дозволяє однозначно охарактеризувати платоспроможність організації. При цьому обраховані значення показників фінансової стійкості дозволили говорити про достатньо високий рівень фінансової автономії.

6. Аналіз рентабельності виявив впливову проблему від'ємної результативності діяльності організації. Починаючи з 2019 року, дослідна станція отримує чисти збитки від своєї діяльності, при чому відносні значення показників збитковості з часом зростають. Зважаючи на це, керівництву підприємства в процесі ресурсного фінансового менеджменту доцільно приділити особливу увагу ефективності їх використання.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕСУРСНОГО ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Пропозиції щодо структурної оптимізації капіталу організації

Ефективне функціонування вітчизняних підприємств у межах ринкової економічної системи можливе за умови правильного формування та ефективного використання їх фінансових ресурсів. З метою забезпечення ефективного управління цим процесом на підприємствах має розроблятися спеціальна фінансова політика, що спрямована на мобілізацію різних джерел генерування капіталу, враховуючи стратегічні перспективи майбутнього розвитку підприємства, вартості залучення ресурсів та можливого ефективного їх використання в процесі діяльності. Ця політика має бути складником загальної фінансової стратегії підприємства і націлена на забезпечення підприємства необхідним обсягом фінансових ресурсів і їх структурування за джерелами формування.

Управління генеруванням капіталу (фінансової бази) підприємства полягає в пошуку достатніх для ведення діяльності з бажаним рівнем доходності джерел фінансових ресурсів, а також їх диференціації за вартістю залучення (тобто структурування капіталу за джерелами). Раціональною може вважатися така структура капіталу, за якої сформоване таке співвідношення між власними, залученими і запозиченими джерелами капіталу, яке дозволяє забезпечити мінімізацію вартості їх залучення та максимізацію рентабельності капіталу за умови прийняттого рівня коефіцієнтів автономії та фінансової стійкості.

Таким чином, керування структурою капіталу має на меті мінімізацію витрат залучення капіталу з різних джерел і забезпечення тим самим якомога більшої віддачі співвласникам підприємства від вкладеного ними капіталу з урахуванням перспективного зростання вартості підприємства.

На основі етапів процесу оптимізації капіталу, які виділяє І.О. Бланк [3, с. 272], визначимо етапи процесу структурної оптимізації капіталу підприємства (рис. 3.1):

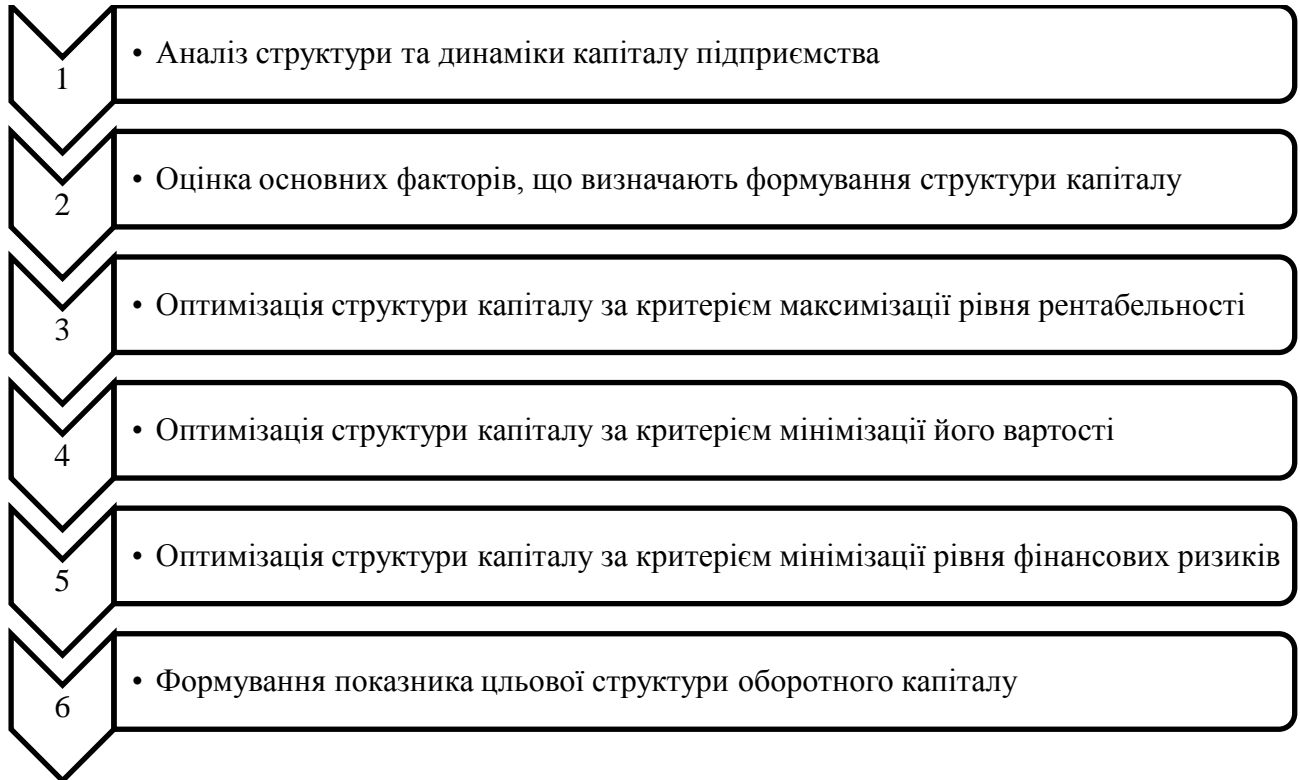

Рис. 3.1. Зміст основних етапів процесу структурної оптимізації капіталу організації

1. Аналіз структури та динаміки капіталу підприємства. Основною метою цього етапу є виявлення динаміки обсягу та складу капіталу підприємства в попередніх періодах та їх впливу на фінансову стійкість і ефективність використання капіталу.

Перш за все розглядається динаміка загальної величини і основних структурних елементів капіталу у співставленні з динамікою об'єму виробництва й реалізації продукції; визначається співвідношення між власним капіталом та фінансовою заборгованістю; у складі запозиченого капіталу аналізується співвідношення довгострокової і короткострокової фінансової заборгованості.

Далі розглядається система коефіцієнтів фінансової стійкості та ліквідності підприємства, що визначається структурою його капіталу. Цей аналіз дозволяє здійснити оцінку ступеня стабільності його розвитку та рівня фінансових ризиків і загроз.

Під кінець оцінюється ефективність застосування капіталу в цілому і окремих його складників. У процесі проведення такого аналізу розраховуються й розглядаються в динаміці показники оборотності капіталу та окремих його складників (включаючи коефіцієнти оборотності та тривалості одного обороту), рентабельності капіталу в цілому і власного капіталу зокрема.

2. На другому етапі здійснюється оцінка основних факторів впливу на структуру капіталу. Практика ведення підприємницької діяльності свідчить про те, що не існує єдиних рекомендацій ефективного співвідношення власного і запозиченого капіталу не тільки для підприємств однієї сфери діяльності, але навіть для одного підприємства на різних стадіях його розвитку і при різній кон'юктурі товарного й фінансового ринків. Водночас, існує низка суб'єктивних і об'єктивних факторів, врахування яких дозволяє цілеспрямовано формувати найбільш раціональну структуру капіталу на конкретному підприємстві. Наприклад, І.О. Бланк виділяє такі основні фактори: галузева специфіка операційної діяльності підприємства; кон'юнктура фінансового й товарного ринку; стадія життєвого циклу підприємства; рівень рентабельності операційної діяльності; коефіцієнт операційного левериджу; лояльність чи, навпаки, жорсткість кредиторів до підприємства; рівень оподаткування прибутку; рівень концентрації власного капіталу [8, с. 292].

Урахування цих факторів при здійсненні планування обсягу фінансових ресурсів на підприємстві необхідне при:

- встановленні оптимальної (раціональної) для даного підприємства структури капіталу (визначення найбільш прийняттого співвідношення між власним і запозиченим капіталом);

- визначенні цільових показників структури капіталу та забезпеченні залучення підприємством відповідних джерел фінансових ресурсів.

3. Третій етап передбачає оптимізацію структури капіталу згідно критерію максимізації рівня рентабельності капіталу. Для структурної оптимізації капіталу за цим методом використовуємо механізм ефекту фінансового важеля для фінансування потреби в капіталі.

Ефект фінансового левериджу (ЕФЛ) показує рівень додаткового прибутку, що припадає на власний капітал за різної частки використання позикових коштів, для його обчислення використовують таку формулу:

$$\text{ЕФЛ} = (1 - \text{СПП}) \times (\text{ККВа} - \text{СРСВ}) \times \left(\frac{\text{ПК}}{\text{ВК}}\right) \quad (3.1)$$

де Спп – ставка податку на прибуток;

ККВа – коефіцієнт валової рентабельності активів, %;

СРСВ – ставка відсотка за кредит, що сплачується підприємством за використання залученого капіталу, %;

ПК – середня сума залученого капіталу;

ВК – середня сума власного капіталу [7, с. 317; 54].

Головною умовою фінансового левериджу є його диференціал (ККВа – СРСВ), він характеризує різницю між коефіцієнтом валової рентабельності активів і середнім розміром відсотка за кредит. Ця ж складова демонструє прибутки чи збитки на власний капітал, котрі приносять залучені кредити. Виявити додаткові прибутки буде можливо лише при позитивному значенні диференціала, тобто у випадку, коли значення валового прибутку буде вище за середній розмір процента за використовуваний кредит. У разі від'ємного значення підприємство зазнає збитків за використання позикового капіталу й обслуговувати кредит доведеться власними коштами. Через значну динамічність показника диференціалу його необхідно постійно контролювати.

Треба відзначити, щоб кредити були вигідними й приносили додатковий прибуток, значення показника левериджу має становити 30-50% (на думку американських фінансистів). Якщо ж показник буде менше ніж 30%, то залучення такого кредиту вважається не оптимальним рішенням. Водночас

значення понад 50% буде свідчити про зростання фінансових ризиків для підприємства.

Використання цього механізму дозволить підприємству самостійно оцінити ефективність залучення таких кредитів. Проведемо варіантні розрахунки показника фінансового левериджу для ДДС ІЮБ, використавши значення плати за залучені джерела фінансових ресурсів (варіант 1) та середньозважені ставки за короткостроковими банківськими кредитами, що надавалися сільськогосподарським підприємствам України (варіант 2). І хоча дослідна станція за аналізований період банківські кредити не залучала, все одно доцільно розглянути й такий варіант підвищення ресурсної бази.

Отже, як видно з даних, наведених у таблиці 3.1, то все ж таки порівнявши розрахунки за базовою формулою ЕФЛ та розрахунки, виходячи з середньозваженої ставки банківських кредитів, необхідно відмітити, що значення фінансового левериджу досить помітно різняться між собою. Так, порівнюючи результати розрахунків за першим і другим варіантом можна зробити висновок, що величина ЕФЛ все ж таки залежить від середньозваженої відсоткової ставки банківських кредитів. Судячи з показників фінансового левериджу диференціали у 2018-2021 рр. мали від'ємні значення, що говорить про збитки підприємства від використання позикових коштів. Опираючись на розрахунки за «класичною» формулою фінансового левериджу можна стверджувати, що у 2017 році ЕФЛ становив позитивне значення (6,603%), що свідчить про піднесення рентабельності на 6,603% при збільшенні обсягу залучених коштів на 1%. За другим варіантом значення ЕФЛ також було позитивним, хоча й меншим від варіанту 1, тобто якщо б керівництво підприємства прийняло рішення про залучення банківського кредиту, то за умови його використання рентабельність зросла б на 5,008% на 1% приросту запозичених коштів. Починаючи з 2018 року, обраховані значення ЕФЛ були від'ємними, що пояснюються, перш за все, зменшенням валового прибутку й відповідного зменшення коефіцієнту валової рентабельності активів. Отже, використання позикового капіталу, починаючи з 2018 року, генерувало тільки

збитки (причому це відбувалося як в реальній діяльності станції, так і за варіанту 2 – потенційно розглядаємої можливості використання банківського кредиту для підвищення обсягу використовуюваного станцією капіталу).

Таблиця 3.1

Варіантність розрахунку ефекту фінансового левериджу дослідної станції
за 2017-2021 рр.

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Ставка податку на прибуток	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18
Коефіцієнт валової рентабельності активів	0,308	0,027	0,092	0,076	0,064
Сума позикового капіталу, тис. грн.	2632,5	2839,6	2394,1	2394,1	1861,1
Сума власного капіталу, тис. грн.	6766,8	6532,9	6066,7	6026,7	6091,1
Ставка відсотка, що сплачується підприємством за використання залученого капіталу (1 варіант)	0,101	0,105	0,105	0,089	0,099
Середньозважена процентна ставка за короткостроковими банківськими кредитами (2 варіант)	0,151	0,165	0,150	0,097	0,101
ЕФЛ (1 варіант), %	6,603	-2,780	-0,421	-0,423	-0,877
ЕФЛ (2 варіант), %	5,008	-4,919	-1,877	-0,684	-0,927

Можна стверджувати, що значення ЕФЛ знаходяться нижче оптимального рівня (30-50%) протягом усього аналізованого періоду. Насамперед, причиною таких низьких значень є високі ставки по кредитах в Україні, на відмінну від економічно розвинутих країн. Також до цієї проблеми додається й те, що більшість вітчизняних підприємств, включаючи сільськогосподарські, мають низький рівень рентабельності, що призводить до невисоких значень диференціалу, а в даному випадку навіть від'ємних.

Результати розрахунків, виконаних для Дніпропетровської дослідної станції, свідчать, що залучення капіталу із зовнішніх джерел доцільним було тільки в 2017 році, але навіть у цьому році значення фінансового левериджу було далеким від оптимального. В усі інші роки аналізованого періоду залучення зовнішніх коштів (особливо кредитних) не було виправданим і доцільним.

4. На четвертому етапі проводиться оптимізація структури капіталу згідно критерію мінімізації його вартості. В основу цього процесу оптимізації покладено попередню оцінку вартості власного і запозиченого капіталу за різних варіантів його залучення, що базується на середньозваженій вартості капіталу.

Розглянемо можливість структурної оптимізації капіталу, виходячи з мінімізації вартості його залучення. Для цього розглянемо кілька варіантів структури капіталу, використовуючи попередню оцінку вартості залучення власного і запозиченого капіталу, і оберемо найбільш прийнятний для нашого підприємства.

Для ДДС можуть бути доступними такі джерела формування капіталу:

- 1) внутрішнє джерело – власний капітал (зареєстрований капітал, нерозподілений прибуток);
- 2) зовнішні джерела – короткострокові (позики, кредиторська заборгованість).

Також може бути розглянутий варіант довгострокового залучення коштів, хоча наразі він не застосовується.

Зважаючи на ці вихідні дані, визначимо, при якій структурі капіталу буде досягнута його мінімальна середньозважена вартість.

Середньозважена вартість капіталу (СВК) визначається за формулою:

$$\text{СВК} = \sum_{i=1}^n B_i * w_i, \quad (3.2)$$

де B_i – вартість i -того джерела капіталу, %;

w_i – питома вага i -того джерела капіталу в загальному його обсязі.

Для наших умов при визначенні середньозваженої вартості капіталу необхідно застосувати такі його складники: власний капітал (зареєстрований капітал, нерозподілений прибуток), залучений капітал (кредиторська та інша короткострокова заборгованість). Зважаючи на це, формула розрахунку середньозваженої вартості капіталу (СВК) матиме такий вигляд:

$$СВК = (1 - C_{пп}) * w_{зк} * B_{зк} + w_{вк} * B_{вк}, \quad (3.3)$$

де $w_{зк}$, $w_{вк}$ – питома вага відповідно залученого та власного капіталу, частки одиниці;

$B_{зк}$, $B_{вк}$ – вартість відповідно залученого та власного капіталу, %;

$C_{пп}$ – ставка податку на прибуток підприємств, частка одиниці.

Використовуючи методичний підхід, який наводить відомий науковець І.О. Бланк [3, с. 315], здійснимо розрахункове визначення оптимальної структури капіталу згідно критерію мінімізації його вартості (табл. 3.2). На підставі умовних даних про можливі варіанти структури капіталу визначимо найбільш прийнятну структуру джерел генерування капіталу (згідно критерію мінімізації вартості таких джерел).

Оскільки із зміною розміру джерела фінансування змінюється і його ціна, то, на нашу думку, в моделі доцільно застосовувати середньозважену вартість (ціну) джерел фінансування капіталу. Так, середня вартість короткострокового банківського кредиту ($СВ_{бк}$) для нашого підприємства буде становити:

$$СВ_{бк} = \frac{15,1+16,5+15,0+9,7+10,1}{5} = 13,28\%.$$

А середня за період вартість використання залучених із зовнішніх джерел коштів становитиме:

$$СВ_{зк} = \frac{10,1+10,5+10,5+8,9+9,9}{5} = 9,98\%.$$

Таблиця 3.2

Середньозважена вартість капіталу, приналежного дослідній станції, при різних варіантах його структури

№ з/п	Показники	Варіанти розрахунку						
		1	2	3	4	5	6	7
1.	Загальна потреба в капіталі, %	100	100	100	100	100	100	100
2.	Варіанти структури капіталу підприємства, %							
	а) власний капітал	20	30	40	50	60	70	80
	б) залучений із зовнішніх джерел капітал (включаючи кредитний)	80	70	60	50	40	30	20
3.	Вартість власного капіталу, %	3,0	3,1	3,25	3,5	3,75	4,0	4,25
4.	Вартість залученого із зовнішніх джерел капіталу, %	13,28	13,28	13,28	13,28	13,28	13,28	13,28
5.	Ставка податку на прибуток, десятковим дробом	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18
6.	Податковий коректор (1 - ряд.5)	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82
7.	Рівень ставки відсотку за залученими із зовнішніх джерел коштами з урахуванням податкового коректора (ряд.4 * ряд.6)	10,89	10,89	10,89	10,89	10,89	10,89	10,89
8.	Вартість складових частин капіталу, %							
	а) власної частини капіталу (ряд.2а * ряд.3 / 100)	0,6	0,93	1,3	1,75	2,25	2,8	3,4
	б) залученої із зовнішніх джерел частини капіталу (ряд.2б * ряд.7 / 100)	8,71	7,62	6,53	5,45	4,36	3,27	2,18
9.	Середньозважена вартість капіталу, % (ряд.8а + ряд.8б)	9,31	8,55	7,83	7,2	6,61	6,07	5,58

Як можемо бачити з даних таблиці 3.2, мінімальне значення середньозваженої вартості капіталу досягається лише в одному варіанті – при співвідношенні власного і запозиченого капіталу в пропорції 80% : 20%. Така структура капіталу підприємства виявилася оптимальною, оскільки вартість власного капіталу значно менша за вартість залученого із зовнішніх джерел капіталу.

5. Оптимізація структури капіталу згідно критерію мінімізації рівня фінансових ризиків. Даний метод передбачає використання спеціального інструментарію для оцінки ризиків при виборі джерел залучення капіталу.

Загальновідомо, що теорія фінансового менеджменту виділяє три підходи до формування активів підприємства: консервативний, помірний і агресивний підходи. Кожне підприємство (точніше його фінансові менеджери) обирають один з підходів залежно від обраного прийнятним рівня ризику. Для дослідної станції ситуація з джерелами фінансування діяльності виглядає як безальтернативна – довгострокові позикові джерела відсутні як такі, натомість наявні короткострокові позикові джерела, але основу ресурсної бази все ж таки складає власний капітал. Тому, зважаючи на принципові підходи до фінансування активів підприємства, вибір моделі фінансування – це насправді вибір між консервативним і помірним підходами, причому перший підхід наразі є більш прийнятним для підприємства, зважаючи на його сьогоденні проблеми.

Склад активів підприємства	Консервативний підхід до фінансування	Помірний підхід до фінансування	Агресивний підхід до фінансування
Змінна частина активів	Короткостроковий кредит	Короткостроковий кредит	Короткостроковий кредит
Постійна частина активів	Довгострокові запозичення і власний капітал	Довгострокові запозичення і власний капітал	

Рис. 3.2. Принципові підходи до фінансування активів підприємства

6. Шостий етап процесу оптимізації – це обґрунтування показника цільової структури капіталу. Цей етап передбачає вибір такого співвідношення між власним і запозиченим капіталом, яке одночасно відповідатиме трьом вищезазначеним критеріям – мінімізації вартості залучення й ризиків та максимізації рівня рентабельності капіталу. В ході такого вибору мають враховуватися раніше описані фактори, що характеризують індивідуальні особливості діяльності конкретного підприємства [7; 8].

Визначення оптимальної структури джерел формування капіталу підприємства на підставі врахування всіх критеріїв допоможе підприємству встановити раціональне співвідношення між власними й запозиченими джерелами, яке буде наближатися до оптимального й характеризуватиме цільову структуру капіталу підприємства. Для досліджуваного підприємства таким цільовим структурним показником є співвідношення між власним і залученим із зовнішніх джерел капіталом 80% : 20%. Наразі частка власного капіталу в структурі капіталу підприємства становить 76,6%, а залученого із зовнішніх джерел капіталу – 23,4%. Тому вважаємо, що досягнення цільового рівня найближчим часом для підприємства цілком можливе, однак для цього потрібно подолати проблему наявності непокритого прибутку у складі власного капіталу, що значно зменшило його обсяг.

3.2 Резерви зростання ефективності фінансового менеджменту застосування капіталу підприємства

Удосконалення ресурсного фінансового менеджменту підприємства – це циклічний процес, який передбачає постійну роботу фінансових служб і фінансових менеджерів підприємства. Зважаючи на це, доцільно представити процес вдосконалення ресурсного фінансового менеджменту як певний ланцюг послідовних етапів у межах одного циклу (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Послідовні етапи вдосконалення процесу менеджменту капіталу організації

Для вирішення проблеми фінансової нестабільності підприємства доцільно розглянути основні етапи ефективного ресурсного фінансового менеджменту:

- виявлення й ідентифікація проблемної ситуації чи нової задачі, що виникли в процесі управління ресурсною базою підприємства;

- формулювання, розрахункове обґрунтування та прийняття управлінського рішення щодо вдосконалення процесу управління капіталом (фінансовою базою) та його реалізація;

- визначення ефективності реалізації прийнятого рішення.

При виборі оптимального (найбільш прийняттого) варіанту формування фінансових ресурсів виникає потреба співставлення й порівняння за певними критеріями сформульованих варіантів управлінського рішення й обґрунтування доцільності його реалізації в тій ситуації, що склалася під дією факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Розв'язання проблеми чи нової задачі управління на практиці являє собою пошук оптимального варіанту дій, визначеного на підставі аналітичного обґрунтування, та його врахування при здійсненні стратегічного й тактичного фінансового планування.

На сьогоднішній день на досліджуваному підприємстві не побудована повноцінна система фінансового менеджменту формування і використання капіталу з урахуванням стадій кругообігу фінансових ресурсів: визначення й залучення різних джерел фінансових ресурсів для формування капіталу підприємства, розподілу фінансових ресурсів за видами й формами активів, трансформації грошового капіталу в матеріально-продуктивну форму, реалізації виготовленої продукції та формування фінансових ресурсів для наступної стадії, тощо.

Можна виділити 2 групи чинників, що негативно впливають на якість фінансового менеджменту капіталу підприємства: організаційно-управлінські, що пов'язані з формуванням та функціонуванням системи і процесу ресурсного фінансового менеджменту на підприємстві, та фінансово-господарські, пов'язані з фінансовим станом та діяльністю підприємства. До першої групи на нашу думку слід віднести такі:

1) недосконалість побудови системи ресурсного фінансового менеджменту, зокрема відсутність чіткої й зрозумілої стратегії управління, а також деяких елементів механізму управління;

2) нечітко визначені повноваження й обов'язки окремих суб'єктів у межах системи управління фінансовими ресурсами;

3) здійснення управління з недотриманням всіх необхідних принципів, зокрема принципу безперервності;

4) використання обмеженого переліку методів менеджменту фінансовими ресурсами.

До другої групи нами було віднесено такі чинники:

1) відсутність у структурі джерел фінансування діяльності підприємства довгострокового позикового капіталу, водночас наявність залучених на короткостроковій основі коштів;

2) недостатній обсяг ліквідних активів для підтримання нормального рівня ліквідності та платоспроможності, зокрема грошових коштів;

3) наявність непокритого збитку в структурі власного капіталу підприємства; збитковість діяльності за останні 3 роки;

4) нестача фінансових ресурсів для переоснащення виробництва.

З метою подолання даних недоліків пропонується здійснити комплекси заходів за такими напрямками: вдосконалення процесу керування генеруванням фінансових ресурсів підприємства та підвищення ефективності їх застосування. Пропозиції за першим напрямом можуть включати таке:

1) поступово вирішити проблему диспропорції в структурі капіталу підприємства шляхом зменшення частки іншої короткострокової заборгованості. Для цього власники підприємства можуть зробити додаткові внески, що дозволить збільшити обсяги власного капіталу і компенсувати іммобілізацію коштів, викликану наявністю збитків діяльності; також підприємство може вдаватися до конвертації частини короткострокових зобов'язань в довгострокові, зокрема іншої кредиторської заборгованості (за можливості такої трансформації). Таким чином, підприємству вдасться покращити структуру капіталу та підвищити рівень фінансової стійкості. Якщо в подальшому діяльність підприємства стане прибутковою (через поступове зменшення

поточних матеріальних витрат), то це створить ширші можливості для маневрування ресурсами підприємства;

2) для забезпечення достатньої ліквідності пропонується оптимізувати структуру капіталу підприємства, зокрема скоротити частку короткострокових зобов'язань підприємства, а також переглянути політику підприємства щодо взаємодії з контрагентами. Так, підприємство має зменшити обсяг поточної дебіторської заборгованості, що дозволить отримати більші обсяги чистого доходу від реалізації та підвищити обсяг коштів на своєму рахунку. При цьому підприємство також може спрямувати частину отриманого таким чином прибутку на закупівлю більшого обсягу запасів та нарощення обсягів виробництва – як результат, підприємство також зможе обмежено збільшити обсяги реалізації та отримати прибуток від своєї діяльності.

3) для подолання збитковості та формування рентабельності пропонується поступово оптимізувати величину поточних витрат діяльності (собівартості) через застосування системи кайзен-костингу; більше того, підприємство також має оптимізувати обсяг іншої поточної заборгованості підприємства, що дозволить йому отримати додаткові обсяги чистого доходу, а відтак і прибутку.

Постановка завдань ресурсного фінансового менеджменту та засобів їх вирішення має свої особливості для кожного окремого суб'єкта та визначається його фінансовою політикою. Військові дії на частині території України, макроекономічна нестабільність та постійно змінювані умови господарювання формують виклики для керівництва підприємства в процесі управління його ресурсним потенціалом, перевіряючи стратегію й тактику управління на міцність, та створюють суттєві загрози для фінансової стабільності вітчизняних підприємств, включаючи сільськогосподарські. Крім того, зважаючи на певну інноваційність продукції дослідної станції, можуть існувати цілком зрозумілі проблеми з розширенням обсягів її реалізації в сучасних, непрогнозованих на подальше, умовах.

Тому, перш ніж перейти до розгляду можливостей і засобів удосконалення керування фінансовими ресурсами підприємства, доцільно розглянути його сильні і слабкі сторони. Для цього застосуємо механізм SWAT-аналізу, який полягає у виявленні можливостей розвитку, використовуючи сильні сторони підприємства, та в ідентифікації загроз, враховуючи слабкі сторони підприємства (табл. 3.3).

Як бачимо, незважаючи на наявні передумови ефективного функціонування й подальшого розвитку сільськогосподарського підприємства, загроз його функціонуванню також більше, ніж достатньо. При цьому суттєвий вплив спричиняють як зовнішні (макрорівневі) фактори, на які підприємство не має впливу, так і внутрішні фактори, створені в процесі недосконалого управління та певних прорахунків менеджменту підприємства.

Таблиця 3.3

SWAT-аналіз Дніпропетровської дослідної станції

Сильні сторони	Слабкі сторони
- наявність досить широкої номенклатури продукції, що виробляється, включаючи інноваційну й екологічну	- іммобілізація власних обігових коштів у зв'язку з наявністю непокритого збитку в джерелах фінансування діяльності
- наявність власної ресурсної бази; високий рівень ресурсної автономії	- зменшення обсягу власного капіталу
- наявність налагоджених комерційних зав'язків з контрагентами	- зростання поточних витрат у зв'язку із зростанням вартості їх складників
- налагоджені канали збуту продукції; більш-менш стабільний попит на продукцію	- незадовільна результативність роботи з дебіторами
- наявність висококваліфікованого персоналу, що має досвід роботи у даній сфері	- значна залежність від екзогенних чинників, зокрема макроекономічних
- висока якість продукції, що виробляється ↓	↓
Можливості	Загрози
- розробка й вирощування нових сортів рослин і насіння	- військові дії на території країни, макроекономічна нестабільність
- можливість опанування нових сегментів ринку	- інфляційні процеси та пов'язане з цим зростання внутрішніх цін на сировину, паливо, електроенергію тощо
- можливість підвищення інвестиційної привабливості й конкурентоспроможності	- тимчасове скорочення внутрішнього ринку збуту внаслідок ведення активних військових дій та непрогнозованості ситуації
- зростання ефективності заходів з	- наявність конкурентів на зовнішньому

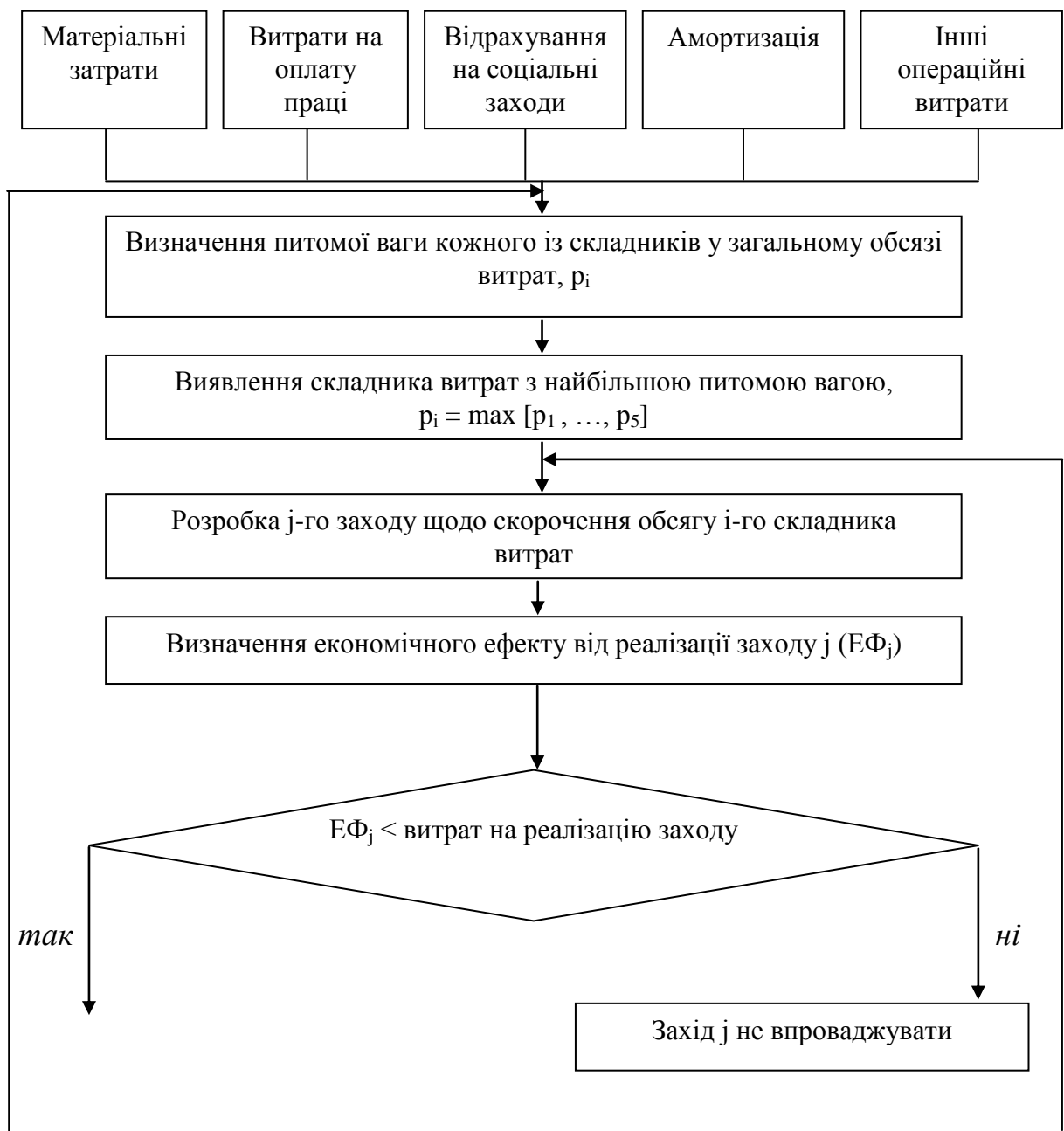
просування своєї продукції на ринку	ринку, що займають стійке положення
- можливість відновлення рентабельності діяльності	- нестабільне правове поле держави щодо регулювання земельних правовідносин
- підвищення кваліфікації персоналу	- потенційні проблеми з кваліфікованим персоналом у зв'язку з активною його міграцією за кордон

Наявність чистого збитку як результату діяльності досліджуваного підприємства за останні три роки потребує від його менеджменту вирішення цієї проблеми. Оскільки збитковість діяльності пов'язана із суттєвим зростанням витрат підприємства і, зокрема, прямих матеріальних витрат, то доцільно розробити заходи щодо їх поступового зниження. Задля цього доцільно розглянути можливість застосування в діяльності даного підприємства системи кайзен-костингу.

Система кайзен вперше була застосована в практиці управління японськими компаніями з середини 1990-х років. У перекладі з японської саме слово “кайзен” означає “покращення, удосконалення маленькими кроками”, тобто мається на увазі поступове постійне вдосконалення певного об'єкту чи процесу через виявлення й мобілізацію внутрішніх резервів. Для зниження витрат (собівартості продукції) систему кайзен-костингу вперше застосував Ясухіро Монден. До діяльності кайзен зазвичай залучаються всі співробітники компанії – від окремих робітників, які мають можливість (а іноді вважають своїм обов'язком) вносити пропозиції щодо зниження витрат на конкретному робочому місці до топ-менеджерів і особливо інженерно-технічного персоналу, посадові функціональні обов'язки яких передбачають підтримку системи кайзен.

Поступове зниження собівартості на 3-5% може бути досягнуте якраз за допомогою застосування методу кайзен-костингу. Порядок (алгоритм, блок-схема) застосування цього методу для поступового, послідовного зниження окремих елементів витрат, які мають місце на досліджуваному підприємстві, наведений на рисунку 3.4.

Якщо більш детально розглядати даний метод, то можна бачити, що він передбачає поступове зниження обсягу кожного із складників собівартості, послідовність розгляду яких піддається певному відбору згідно визначених критеріїв, до такого рівня, що є прийнятним у конкретних умовах діяльності. При цьому критерії побудови послідовності складників витрат може обирати саме підприємство. Доцільним, як ми вважаємо, є використання при відборі простого способу, який полягає у визначенні питомої ваги (або частки) конкретного складника в загальному обсязі собівартості. При визначенні черговості розгляду елементів першим у черзі поставити той елемент, що є найбільш значущим за питомою вагою, а останнім – той, який має найменшу питому вагу.

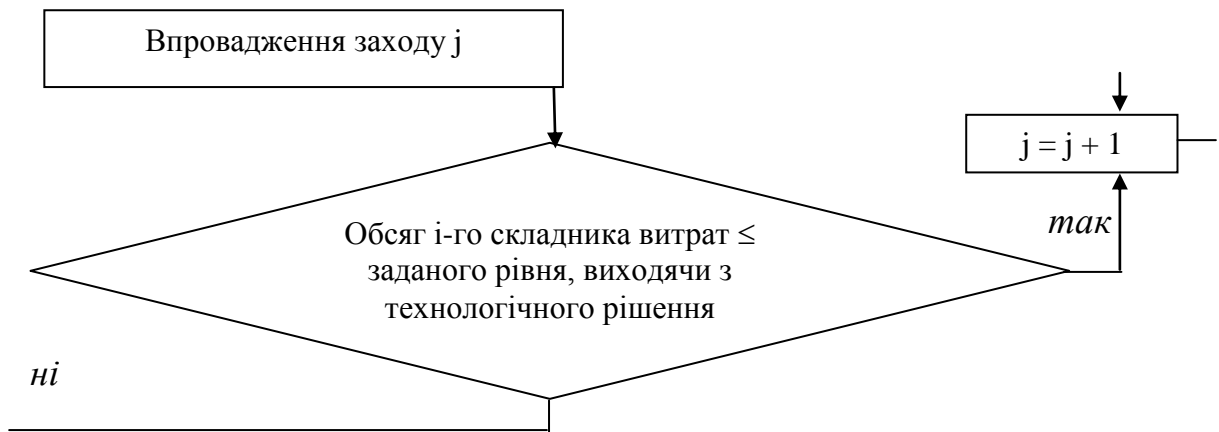

Рис. 3.4. Блок-схема використання системи кайзен-костингу для поступового зниження окремих складників витрат підприємства

Далі для кожного із складників собівартості (витрат) розробляються пропозиції щодо зменшення його розміру без суттєвих змін у якості виробляємої продукції. Якщо ці пропозиції дають необхідний ефект у вигляді економії коштів, то його доцільно прийняти й запровадити; якщо ж цей ефект менший за витрати, які потрібно понести на впровадження цієї пропозиції, то її впровадження недоцільне. Процедура є циклічною і таких пропозицій може бути згенеровано досить багато. Якщо ж пропозиції вичерпаються, то можна переходити до іншого складника собівартості і працювати уже з ним. Після опрацювання всіх складників підприємство зможе досягти мети застосування системи кайзен – зниження загального обсягу витрат до певного цільового або просто прийняттого рівня.

Отже, після того, як усі складники витрат будуть послідовно оптимізовані в напрямку зниження їх обсягу, виявиться, що загальний обсяг витрат підприємства знизиться на 3÷5%. Зрозуміло, відсоткове зниження не суттєве, однак в загальному обсязі витрати зменшаться на 178,69÷297,82 тис. грн. (за даними 2021 року), а це дозволить повністю компенсувати чистий збиток діяльності (він у 2021 році складав 151,3 тис. грн.) і навіть вийти в прибуток.

Для визначення потреби підприємства в капіталі підприємства в майбутньому доцільно здійснити прогноз загального обсягу його капіталу з урахуванням чинників, які здійснюють найбільший вплив на окремі його складники – власний капітал, довгострокові та короткострокові зобов'язання і забезпечення. Загальний обсяг капіталу (фінансових ресурсів) (К) можна виразити в такому вигляді:

$$K = BK + ДЗЗ + ПЗЗ, \quad (3.5)$$

де BK – величина власного капіталу підприємства;

ДЗЗ – величина довгострокових зобов'язань і забезпечень;

ПЗЗ – величина поточних зобов'язань і забезпечень.

Водночас, оскільки у ДДС ІЮБ відсутні довгострокові зобов'язання, то ця формула трансформується в такий вигляд:

$$K = BK (Y_1) + ПЗЗ (Y_2). \quad (3.6)$$

Спрогнозувавши значення кожного з цих складників капіталу з урахуванням чинників, що їх визначають, та застосувавши формулу (3.6), отримаємо прогнозне значення обсягу капіталу підприємства. Слід при цьому зазначити, що кількість чинників, які приймаються до уваги, визначається фінансовою звітністю ДДС.

Величину кожного з двох вище наведених складників капіталу даного підприємства визначають такі чинники:

1. Власний капітал:

- зареєстрований і додатковий капітал;
- нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

2. Поточні зобов'язання і забезпечення:

- поточна кредиторська заборгованість;
- інші поточні зобов'язання.

Для того, щоб об'єктивно обрати чинники, які найбільше впливають на вищезазначені складники капіталу підприємства, розрахуємо парні коефіцієнти кореляції, які свідчатимуть про наявність або відсутність зв'язку між ними (табл. 3.5). Як можемо бачити, парний коефіцієнт кореляції показав наявність щільного зв'язку між обсягом зареєстрованого й додаткового капіталу та загальним обсягом власного капіталу. Водночас, між нерозподіленим прибутком (непокритим збитком) і, відповідно, власним капіталом зв'язок майже відсутній, причиною чого є зміна прибутку збитком упродовж 3-х останніх років. Однак, якщо округлити значення парного коефіцієнта кореляції до 0,5, то можна використати цей показник для побудови регресійного рівняння.

Таблиця 3.4

Вихідні дані для прогнозування обсягу капіталу ДДС ІЮБ НААНУ

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1. Власний капітал (Y_1), тис. грн.	128,3	128,7	6766,8	6532,9	6066,7	6026,7	6091,1
- зареєстрований і додатковий капітал (X_1), тис. грн.	120,2	120,4	6427,2	6466,8	9662,3	9697,5	9854,3
- нерозподілений прибуток (непокритий збиток) (X_2), тис. грн.	8,1	8,3	339,6	66,1	-3595,6	-3670,8	-3763,2
2. Поточні зобов'язання і забезпечення (Y_2), тис. грн.	99,4	77,6	2632,5	2839,6	2394,1	2394,1	1861,1
- поточна кредиторська заборгованість (X_3), тис. грн.	78,6	77,6	75,2	72,6	69,0	69,0	78,5
- інші поточні зобов'язання (X_4), тис. грн.	20,8	0,0	2557,3	2767	2325,1	2325,1	1782,6
Всього	227,7	206,3	9399,4	9372,6	8460,8	8420,8	7952,2

Таблиця 3.5

Парні коефіцієнти кореляції (наявність зв'язку) та детермінації (щільність зв'язку)

Чинники	Власний капітал	Поточні зобов'язання і забезпечення
Зареєстрований і додатковий капітал (X_1)	$r = 0,906$ $R^2 = 0,821$	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) (X_2)	$r = 0,496$ $R^2 = 0,246$	
Поточна кредиторська заборгованість (X_3)		$r = 0,672$ $R^2 = 0,451$
Інші поточні зобов'язання (X_4)		$r = 0,99$ $R^2 = 0,99$

Щодо залежності короткострокових зобов'язань і забезпечень від кредиторської заборгованості, то тут зв'язок наявний, хоча й не досить щільний. Натомість залежність поточних зобов'язань від інших короткострокових зобов'язань не тільки наявний, але й досить щільний.

Таким чином, маємо 2 залежних змінних (Y_i , $i = 1, 2$), тобто отримуємо 2 рівняння регресії. Фактори x_j розглядаються як незалежні один від одного (робоча гіпотеза). Нашим завданням є знаходження на основі статистичних даних коефіцієнтів a_j при незалежних x_j .

Рівняння регресії згідно з вихідними даними, наведеними в таблиці 3.3, з урахуванням результатів кореляційно-регресійного аналізу матимуть наступний вигляд:

$$Y_1 = a_{01} + a_1 * x_1 + a_2 * x_2;$$

$$Y_2 = a_{02} + a_3 * x_3 + a_4 * x_4.$$

На основі даних таблиці 3.3 за допомогою вбудованого апарату математичного моделювання Microsoft EXCEL for Windows виконаємо необхідні розрахунки. Для виконання прогнозу методом лінійної регресії розраховуються коефіцієнти a_j функцій Y_i , значення яких наведені в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Розрахункові значення коефіцієнтів a_j в рівняннях регресії Y_i

	a_0	a_1	a_2	a_3	a_4
Y_1	690,28	0,64	-0,65	-	-
Y_2	78,41	-	-	-187,49	0,99

Отримані регресійні значення Y_i досить добре узгоджуються зі статистичними даними. Числові характеристики аналізу якості регресії наведено в таблиці 3.7.

Бачимо, що розраховане значення F-статистики з рівнем значущості $\alpha=0,05$ в усіх випадках перевищує критичне значення $F_{\text{табл}}$. Це означає, що

побудовані моделі адекватна, тобто можуть бути застосовані при прогнозуванні.

Таблиця 3.7

Регресійна статистика для Y_1

	Множинний коефіцієнт кореляції	Коефіцієнт детермінації (R^2)	$F_{\text{розн.}}$	$F_{\text{табл.}}$
Y_1	0,96	0,92	8,21	4,74
Y_2	0,91	0,82	25,01	4,74

Коефіцієнт детермінації R^2 перевищує 0,7 та для першого рівняння близький до одиниці. Це говорить про те, що якість регресії висока.

Розраховані значення парних коефіцієнтів кореляції дозволяють нам визначити фактори, що найбільш суттєво впливають на результуючий показник, і фактори, які можна виключити з подальшого розгляду. Здійснивши такі перетворення, заново розрахуємо коефіцієнти a_j згідно з попередньо описаним порядком. Таким чином, отримаємо дещо інші регресійні рівняння, які вже більш адекватно описують наявну залежність:

$$Y_1 = 690,28 + 0,64 \cdot x_1 - 0,65 \cdot x_2;$$

$$Y_2 = 78,41 - 187,49 \cdot x_3 + 0,99 \cdot x_4.$$

Підставивши в рівняння регресії відповідні значення x_i , можна визначити розрахункові значення результативного показника ($Y_{\text{розн.}}$) для кожного досліджуваного року та здійснити прогноз на наступні періоди. Прогнозні розрахунки Y_1 , Y_2 було виконано за допомогою вбудованого інструментарію Microsoft EXCEL for Windows.

Підсумовуючи в кожному прогнозованому році значення всіх Y_i згідно формули (3.5), отримаємо прогнозне значення потреби в капіталі (табл. 3.8).

Отже, побудовані лінійні рівняння регресії дали змогу оцінити кореляційно-регресійну залежність між чинниками й результуючими показниками (величинами складників капіталу підприємства), а застосування

методу екстраполяції дало можливість отримати прогностні значення цих показників. Отже, вищенаведений підхід створює підґрунтя для здійснення більш якісного та адекватного планування потреби підприємства в капіталі.

Таблиця 3.8

Прогностний розрахунок обсягу капіталу ДДС ІОБ НААНУ на 2022-2023 роки

Роки	Y ₁	Y ₂		Y	тис. грн. Y _{прогн.}
Фактичні значення					
2015	128,3	99,4		227,7	-
2016	128,7	77,6		206,3	-
2017	6766,8	2632,5		9399,4	-
2018	6532,9	2839,6		9372,6	-
2019	6066,7	2394,1		8460,8	-
2020	6026,7	2394,1		8420,8	-
2021	6091,1	1861,1		7952,2	-
Прогностні значення					
2022	5547,1	1768,54		-	7315,64
2023	6230,7	1792,04		-	8022,74

Таким чином, запропоновані заходи щодо вдосконалення ресурсного фінансового менеджменту організації дозволить обґрунтовано залучати джерела цих ресурсів, підвищити ефективність їх використання та поліпшити якість управлінських рішень. Підвищення ефективності функціонування цієї системи пов'язано з реалізацією ряду вимог: інтегрованість до загальної системи керування підприємством; синергійний характер результатів управлінських рішень; швидкість прийняття управлінських рішень з адаптацією до змін у екзогенному й ендогенному середовищі; орієнтованість на цілі розвитку підприємства.

Висновки до розділу 3

1. Структурна оптимізація капіталу організації може здійснюватися за критеріями: максимізації рівня рентабельності; мінімізації вартості капіталу; мінімізації рівня фінансових ризиків. За результатами розрахунків, виконаних для ДДС ІОБ НААНУ, впливає таке:

- за першим критерієм: залучення капіталу із зовнішніх джерел доцільним було тільки в 2017 році, але навіть у цьому році значення фінансового левериджу було далеким від оптимального; в усі інші роки аналізованого періоду залучення зовнішніх коштів (особливо кредитних) не було доцільним;

- за другим критерієм: мінімальне значення середньозваженої вартості капіталу досягається лише в одному варіанті – при співвідношенні власного і запозиченого капіталу в пропорції 80% : 20%;

- за третім критерієм: наразі є більш прийнятною для підприємства моделлю фінансування активів є консервативний підхід.

2. Можна виділити дві групи чинників, що негативно впливають на якість ресурсного фінансового менеджменту: організаційно-управлінські, що пов'язані з формуванням та функціонуванням системи і процесу менеджменту фінансових ресурсів, та фінансово-господарські, пов'язані з фінансовим станом та діяльністю підприємства. З метою подолання негативного впливу даних факторів пропонується здійснити комплекси заходів за такими напрямками: вдосконалення процесного менеджменту генерування капіталу підприємства та підвищення ефективності його використання.

3. Останніми роками дослідна станція працює збитково, причиною чого є, в першу чергу, суттєве зростання її витрат. З огляду на це, доцільно розглянути можливість застосування в діяльності даної станції системи кайзен-костингу, яка дозволить поступово скоротити витрати на 3÷5%.

4. Актуальним питанням залишається адекватне планування потреби підприємства в капіталі. Задля цього вважається доцільним здійснити прогноз загального обсягу його капіталу з урахуванням чинників, які здійснюють найбільший вплив на окремі його складники – власний капітал та короткострокові зобов'язання. Використання лінійної функції регресії дало змогу оцінити кореляційно-регресійну залежність між чинниками й результуючими показниками (величинами складників капіталу підприємства), а

застосування методу екстраполяції дало можливість отримати прогностні значення цих показників.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У складі загальної системи управління сільськогосподарським підприємством та його фінансами важливе місце посідає підсистема управління його капіталом (фінансовими ресурсами). Висновки, які можна зробити з проведеного дослідження, такі:

1. Наявність і прийнятне за ефективністю використання ресурсної бази є важливою передумовою забезпечення діяльності вітчизняних підприємств. Керування фінансовими ресурсами передбачає управління їх генеруванням та використанням і являє собою систему засобів і методів розробки й упровадження управлінських рішень у процесі генерування, розподілу й використання фінансової ресурсної бази підприємства для забезпечення його поточної діяльності й прийнятного фінансового стану.

2. Об'єктом дослідження була обрана Дніпропетровська дослідна станція ІОБ НААНУ. Проведений аналіз структури активів показав, що в загальному обсязі активів підприємства переважають необоротні активи (близько 60%), при цьому частка оборотних активів також достатньо вагома. Аналіз динаміки активів показав, що загальний обсяг активів підприємства зменшився, причому відбулося одночасне зменшення оборотних активів разом з необоротними. Структура необоротних активів дослідної станції за аналізований період майже не змінилася. У складі необоротних активів більше 70% складають основні засоби. У складі оборотних активів найбільше дільове значення мають запаси.

3. Капітал підприємства сформований в основному за рахунок власних джерел (більше 70%); частка короткострокового позикового капіталу коливається на рівні 24÷28%; довгостроковий позиковий капітал не залучався. Отже, діяльність підприємства більшою мірою фінансується за рахунок капіталу, приналежного підприємству та його засновникам. У структурі власного капіталу найбільшу частку займав капітал зареєстрований капітал (більше 90%). Починаючи з 2021 року, в балансі був відображений непокритий збиток, тому фактично значна частина власного капіталу пішла на покриття

збитків діяльності. У структурі поточних (короткострокових) зобов'язань і забезпечень більше 90% становили інші поточні зобов'язання.

4. Аналіз динаміки власного капіталу показав, що його обсяг упродовж 2017-2020 років зменшувався, особливо в 2019 році, що було пов'язано з наявністю непокритого збитку в його складі. Обсяг запозиченого капіталу за аналізований період також зменшився. Таким чином, дослідна станція намагається продовжити діяльність, розпоряджаючись меншим обсягом капіталу, який іммобілізований з її обігу внаслідок збитковості діяльності.

5. Фінансові ресурси дослідної станції використовуються недостатньо ефективно, про що свідчить наявність збитків і зменшення показника матеріаловіддачі. Водночас, основні фонди станції знаходяться в прийнятному технічному стані (їх знос, хоч і підвищується, на кінець періоду не перевищив 46%) та використовуються достатньо результативно (значення показника фондівіддачі зросли на 59%). Показники ліквідності показали, що можливість негайного погашення всіх боргів підприємства відсутня, але при цьому вона з'являється в свій термін, тому в цілому станцію досі можна вважати платоспроможною.

6. Власний капітал, який є для дослідної станції основним джерелом фінансування, скоротився із-за отриманих збитків, тому є потреба у пришвидшенні його оборотності. Однак, зважаючи на зростаючі значення коефіцієнта автономії, можна вважати, що у підприємства все ще достатньо власного капіталу для виконання своїх зобов'язань, воно є достатньо незалежним від інших джерел фінансування, а зважаючи на зміну значень коефіцієнта фінансового левериджу в напрямку зменшення – про зменшення фінансового ризику й залежності від позик.

7. Показники рентабельності для дослідної станції можливо розрахувати лише за 2017 і 2018 роки, коли діяльність була прибутковою; починаючи з 2019 року, відносними показниками результативності діяльності стають їх антиподи – показники збитковості, причому вони мають тенденцію до зростання своїх

значень. Тобто маємо від'ємну результативність діяльності станції останнім часом.

8. Побудована матриця SWOT-аналізу показала наявність передумов ефективного функціонування й розвитку дослідної станції, а також ризиків і загроз її функціонуванню. При цьому суттєвий вплив спричиняють як зовнішні (макрорівневі) фактори, на які організація не має впливу, так і внутрішні фактори, створені в процесі недосконалого управління та певних прорахунків менеджменту станції.

9. Структурна оптимізація капіталу організації за різними критеріями показала складність обрахунку оптимальних співвідношень між різними складовими частинами його джерел, проте за одним з критеріїв оптимальне співвідношення становило 80% (власний) : 20% (запозичений), до якого й наближається реальна структура капіталу станції.

10. Використання інструментарію кореляційно-регресійного аналізу дозволило виявити складники, що здійснюють найбільший вплив на величину власного й короткострокового позикового капіталу. З урахуванням впливу цих складників був виконаний прогноз вищезазначених розділів пасиву балансу станції та обрахований загальний прогнозний обсяг капіталу підприємства.

11. Пропозиції щодо підтримання ефективності фінансового ресурсного менеджменту підприємства включають: заходи з керування структурою капіталу, її зміна відповідно до змін економічних умов (а саме: контроль рівня капіталу на підставі аналізу коефіцієнтів, покращення структури джерел ресурсного забезпечення шляхом виявлення найкращого співвідношення між власним і позиковим капіталом); подолання збитковості й подальше підвищення рівня рентабельності капіталу та його окремих складових; застосування системи кайзен при плануванні заходів щодо зниження витрат діяльності станції та інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллаєва А.Є. Особливості здійснення стратегічного управління фінансовими ресурсами на вітчизняних підприємствах. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 1. С. 188-191.
2. Аванесова Н. Е. Фінанси підприємств: проблеми теорії та практики: монографія / Н. Е. Аванесова, К. О. Коледіна, В. І. Успенко та ін. Х.: Видавництво «Лідер», 2016. 152 с.
3. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підруч. К. : КНЕУ, 2013. 779 с.
4. Андрос С.В. Форми фінансування підприємств малого агробізнесу. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*. 2021. С.36-37.
5. Базилюк В. Сучасні підходи до вибору оптимальної структури капіталу поліграфічного підприємства. *Економіка та управління підприємством*. 2014. Вип. I (53). С. 182-187.
6. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2018. 292 с.
7. Бланк И.А. Управление активами и капиталом предприятия. К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. 448 с.
8. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. 2-е изд., перераб. и доп. К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. 656 с.
9. Боднар О.А., Кучер В.А. Особливості формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах. *Modern Economics*. 2017. № 6. С. 6-14.
10. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. К.: Кондор - Видавництво, 2016. 378 с.
11. Бугас В. В., Коваль А. А. Управління фінансовими ресурсами підприємства. *Modern Economics*. 2020. № 19. С. 32-34.

12. Бурик А. Ф. Планування діяльності підприємства : навч. посіб. К : Ліра-К, 2013. 260 с.
13. Вараксіна О.В., Перебийніс А.В. Управління фінансовими ресурсами як ключовий чинник формування конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 30. С. 28-31.
14. Вдовенко Л.О. Ефективність управління активами – основа зростання фінансового потенціалу підприємств аграрного сектора економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37.
15. Висоцька І. Оптимізація структури капіталу підприємства з метою підвищення його фінансової безпеки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.1. С. 224-230.
16. Гаватюк Л.С., Пілат А.К. Удосконалення механізму управління оборотними активами як умова ефективного функціонування підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 1. С. 189-194.
17. Гаврилко П.П. Вдосконалення управління фінансовими ресурсами підприємства на сучасному етапі розвитку економіки України. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2016. Т.21. Вип.3. С. 131-134.
18. Гайбура Ю. А. Концептуальні засади формування фінансових ресурсів підприємств за сучасних умов. *Агросвіт*. 2020. № 6. С. 14-21.
19. Господарський кодекс України від 16.01.2002 № 436-IV [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
20. Гудзь О.Є., Стецюк П.А. Концептуальні засади формування системи управління фінансовими ресурсами підприємств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. 1(32). С. 330-340.
21. Гулик Т.В., Гулик В.А., Канівець А.Д. Обґрунтування доцільності впровадження оптимізації структури капіталу в умовах підприємства. *Вчені*

записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Т. 30 (69). № 6. С. 104-109.

22. Дмитрук В.О., Максимець Ю.В. Сутність категорії «капітал підприємства» відповідно до сучасних досліджень в цій сфері [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7919>.

23. Дніпропетровська дослідна станція Інституту овочівництва і баштанництва НААН України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. URL: <https://ovoch.com/ua/pro-institut/merezha-institutu/dnipropertovska-doslidna-stanciya/>.

24. Домбровська С.О. Оптимізація структури капіталу підприємства в умовах невизначеності економічного середовища. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 1. С. 100-107.

25. Дорошенко А. П., Дорошенко О. О., Гуркаєва К. М. Теоретико-методичні підходи до обґрунтування методів оптимізації структури капіталу підприємств [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2017. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5545>.

26. Дробот Я.В., Корнієнко І.С. Управління капіталом у контексті забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2022. № 1(4). С. 68-78.

27. Жигалкевич Ж.М., Кам'янська О.В. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 214 с.

28. Заліско О. Ретроспективний аналіз наукових концепцій структури капіталу ТНК. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 124. Ч. I. С. 141-155.

29. Захаренко Н.С. Інструменти управління фінансовими ресурсами промислових підприємств. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*: зб. наук. праць: у 3-х т. 2011. Т.3. С. 94-97.

30. Іванченко В.О. Організаційно-економічні особливості функціонування підприємництва в сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2020. №5. С.56-65.
31. Ізюмська В.А. Аналіз теоретичних підходів до визначення дефініції «капітал підприємства». *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-35>.
32. Історія економічних вчень: підручник / за ред. Тарасевича В.М., Петруні Ю.Є. К. : Центр учбової літератури, 2013. 352 с.
33. Кириченко О.С. Сучасні аспекти та технології управління розвитком підприємств. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2(66). С. 107-115.
34. Комазов П.В., Вакуленко Т.С. Управління структурою капіталу підприємства [Електронний ресурс]. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 4(1). С. 99-103. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2016_4\(1\)__22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2016_4(1)__22).
35. Кондратенко Н.О., Новікова М.М., Спасів Н.Я. Розвиток системи адаптивного управління фінансовими ресурсами підприємства. *Проблеми економіки*. 2021. №1. С. 78-84.
36. Концева В.В. Фінансові аспекти управління структурою капіталу в сучасних умовах. *Вісник Чернігівського державного технічного університету*. 2014. № 2 (74). С. 69-74.
37. Кравченко О. О., Сипко М. Ю. Управління фінансовими ресурсами підприємства в умовах зростання невизначеності [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6754>.
38. Круш П.В., Мастюк Д.О. Еволюція теоретичних підходів визначення сутності капіталу підприємства [Електронний ресурс]. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2015. Вип. 12. С. 198-206. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/13977/1/31.pdf>.

39. Ксьондз С.М., Сапригіна О.В. Проблеми формування фінансових ресурсів підприємств. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 10. С. 611-615.

40. Лемішко О.О., Блажевич А.М. Вплив управлінських рішень на оптимізацію структури капіталу сільськогосподарських підприємств України. *Статистика України*. 2022. № 2. С. 31-40.

41. Лизунова Т.Г., Смоляр Л.Г. Сучасні підходи до управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств [Електронний ресурс]. *Актуальні проблеми економіки та управління: зб. наук. праць молодих вчених*. 2014. Вип. 8. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/13793>.

42. Мазур К.В., Кубай О.Г. Менеджмент аграрного підприємства: навч. посіб. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 284 с.

43. Макух Т.О. Структурна схема формування моделі управління фінансовими ресурсами. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25.

44. Нечипоренко А. В., Рибалкіна А. О. Теоретичні аспекти формування та використання фінансових ресурсів підприємства [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8361>.

45. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

46. Погріщук Г.Б., Волощук Р.Є. Власний капітал підприємства: сутність і особливості формування в Україні. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 16-23.

47. Поддєрьогін А.М., Вівсяна І.В. Фінансовий менеджмент капіталу. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 1. С. 136-149.

48. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник / Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. та ін. Восьме вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2013. 219 с.

49. Пономарьов Д.Е. Капітал підприємства: сутність та аналіз формування і використання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №5. С.53-58.

50. Портна О. В. Аналіз господарської діяльності : навч. посіб. К. : Ліра-К, 2015. 312 с.

51. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996 – XIV (зі змін. та доп.) [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.

52. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

53. Ромашко О.М., Барияк В.О. Теоретичні засади формування механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. *Бізнес Інформ*. 2019. №5. С. 180-184.

54. Сініцин О.О. Фінансовий леверидж в управлінні структурою капіталу [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3334>.

55. Степаненко С.В. Ресурсний потенціал аграрних підприємств: елементи та особливості їх поєднання в сучасних умовах [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/98.pdf.

56. Фінансовий менеджмент: підручник / Р.В. Кнейслер, О.Р. Квасовський, О.Ю. Ніпіаліді. Тернопіль: Вид-во «Економічна думка», 2018. 478 с.

57. Фальченко О.Є. Напрямки вдосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції докторантів, молодих учених та студентів (м. Харків, 28 квітня 2017 р.). Харків : Лідер, 2018. С. 358-361.

58. Фощан В.В. Структура капіталу підприємства як об'єкт управління. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 2. С. 100-106.

59. Халатур С.М., Яценко К.В. Структура капіталу підприємств: систематизація теоретичних підходів у концепції стабілізації національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 19-20. С. 41-46.

60. Хворостян Ю. Оптимізація структури капіталу підприємства. *Управління розвитком*. 2014. № 10 (173). С. 100-102.

61. Ходаківський В.М., Місевич М.А., Матвійчук Д.В., Паламарчук А.М. Формування альтернатив стратегічного управління фінансовим забезпеченням сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах господарювання. *Агросвіт*. 2021. № 21-22. С. 63-71.

62. Шаманська О.І. Особливості ефективного управління фінансовими ресурсами підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 13. С. 397-400.

63. Шушкова Ю.В., Кульчицький Я.Р. Джерела фінансування сільськогосподарських підприємств. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3. С.165-175.

64. Щепіна Т., Люлько У. Особливості ефективного формування і використання капіталу підприємства. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2015. № 40. С. 91-95.

65. Югас Е.Ф., Олексик О.І. Економічна сутність та види капіталу підприємств. *Вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2014. Вип. 2 (43). С. 63-67.

66. Юнін О. С. Фінансово-економічний словник: словник-довідник / кол. авт.: Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 164 с.

67. Яркіна Н. М. Економіка підприємства: навч. посіб. К.: Ліра-К, 2015.
498 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Трактування сутності поняття «капітал» сучасними вченими-економістами

Автор	Визначення
Аванесова Н. Е.	«Капітал – це те, що може приносити підприємству дохід, чи ресурси, створені людьми задля виготовлення товарів та послуг; вкладене в певну діяльність джерело у вигляді засобів виробництва» [2, с. 63]
Концева В.В.	«Капітал – це сукупна вартість засобів, представлених у матеріальній, грошовій та нематеріальній формах, що інвестована у формування активів» [36, с. 74]
Портна О. В.	«Капітал – це та частина фінансових ресурсів, що випущена в обіг у формі грошей, а також сума прибутку, що приносить ці гроші» [50, с. 57]
Фоцан В.В.	«Капітал – це увесь промислово-технічний апарат, котрий був утворений із природних ресурсів людством задля розширення можливостей виробництва необхідних їм благ» [58, с. 102]
Т. Щепіна, У. Люлько	«Капітал – це авансована самозростаюча вартість; вкладення, яке приносить дохід» [64, с. 92]
Юнін О. С.	«Капітал – це система взаємовідносин економічної власності, за яких знаряддя праці й інші об'єкти власності надають змогу власникам знарядь привласнювати частину чужої неоплаченої праці у всіх сферах суспільного відтворення» [66, с. 18]
Базилук В.	«Капітал – це фінансові ресурси, за допомогою яких організовується господарська діяльність, а також, що використовуються в господарському процесі задля одержання прибутку» [5, с. 182]
Висоцька І.	«Капітал – це запас благ у формі грошових коштів і капітальних товарів, які залучаються в економічний процес як інвестиційний ресурс та фактор виробництва задля одержання доходу, функціонування котрих в економічній системі базується на ринкових принципах» [15, с. 224]
Бердар М.М.	«Капітал – це ресурси, утворенні в результаті процесу виробництва й використовуються з метою виготовлення товарів та послуг; товари, які безпосередньо не задовольняють потреби людини: інвестиції, засоби виробництва»
Яркіна Н. М.	«Капітал – сукупність кількісно вираженого фінансового фонду й фізичних засобів, що характеризуються певними якостями, і направлені на отримання доходу» [67, с. 107]
Югас Е.Ф.	«Капітал – це сукупність фінансових інструментів, випущених в вільний обіг й підкріплених реальними активами, які здатні приносити дохід» [65, с. 63]
Ізюмська В.А.	«Капітал – це фінансові ресурси підприємства, що використовуються в господарській діяльності для отримання прибутку і здійснення розширеного відтворення» [31]

Продовження додатку А

Таблиця А.2

Визначення поняття «фінансові ресурси підприємств» в науковій літературі *

Автор	Визначення
Г.Г. Кірейцев	Фінансові ресурси – грошові доходи і надходження підприємства, що призначенні для виконання його фінансових зобов'язань і фінансування витрат щодо забезпечення розширеного відтворення
В.М. Опарін	Фінансовими ресурсами підприємства можна вважати сукупність грошових фондів цільового призначення, сформованих у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, створеного на підприємстві, якими воно розпоряджається на правах власності або повного господарського відання і використовує на статутні потреби
А.М. Поддєрьогін	Під фінансовими ресурсами слід розуміти грошові кошти, що є в розпорядженні підприємств
О.Р. Романенко	Під фінансовими ресурсами слід розуміти акумульовані грошові кошти з різних джерел, які знаходяться в господарському обігу і необхідні для покриття потреб
І.О. Бланк	Фінансові ресурси – це сукупність акумульованих власних і позикових коштів та їх еквівалентів у формі цільових грошових фондів, призначених для забезпечення його господарської діяльності в майбутньому періоді
А.Г. Завгородній	Фінансові ресурси – це грошові кошти, які є в розпорядженні підприємства і призначені для здійснення поточних витрат і витрат із розширеного відтворення, для виконання фінансових зобов'язань і економічного стимулювання працівників
О.Є. Гудзь	Фінансові ресурси – це сукупність усіх високоліквідних наявних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства й призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного відтворення, пов'язуючи їх обсяг та склад із платоспроможністю підприємства
Г.А. Стасюк	Фінансові ресурси – джерела засобів підприємства, що спрямовуються на формування його активів
О.С. Філімоненков	Фінансові ресурси – це джерела коштів підприємства, що спрямовуються на формування їх активів

* - сформовано за даними [39, с. 613]

Додаток Б

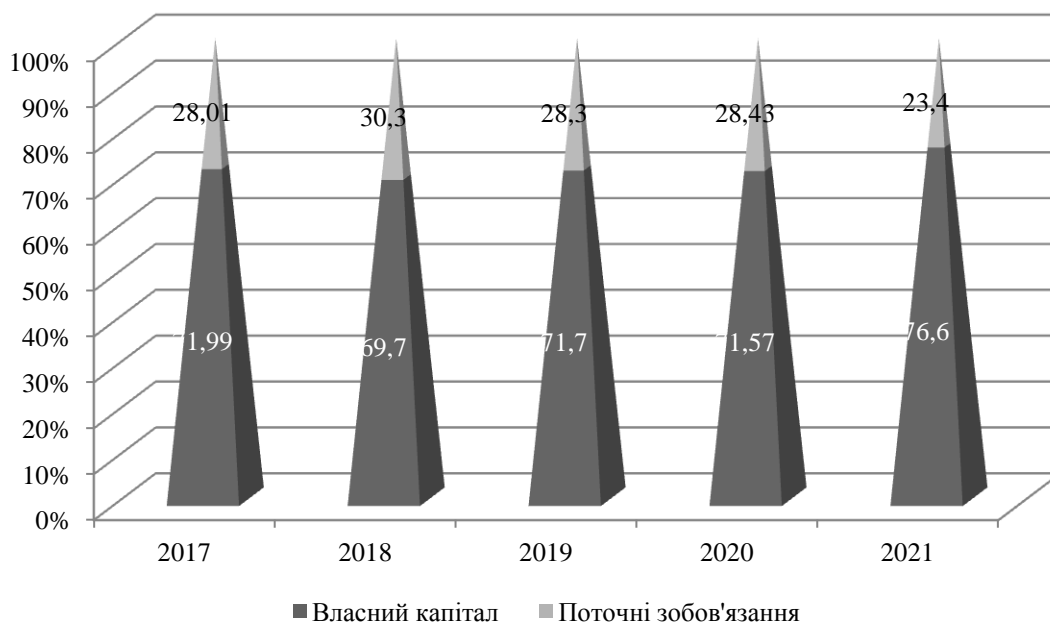

Рис. Б.1. Структура джерел формування капіталу ДДС у 2017-2021 роках

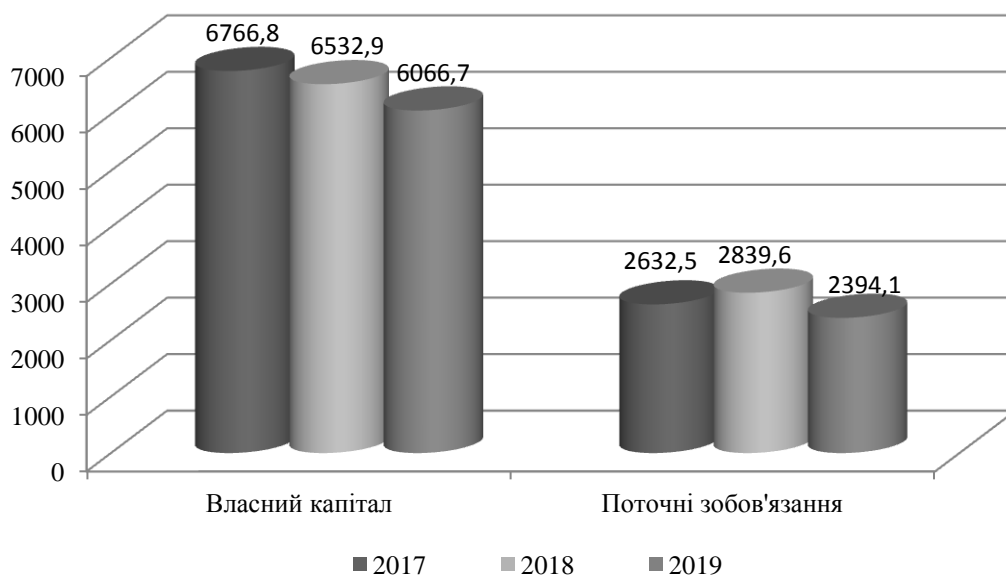

Рис. Б.2. Динаміка джерел формування капіталу ДДС за 2017-2021 роки, млн. грн.

Продовження додатку Б

Таблиця Б.1

Динаміка власного капіталу дослідної станції за 2017-2021 рр.

Вид капіталу	Обсяг, тис. грн.					Абс. відхил., тис. грн. 2021 / 2017	Темп приросту, % 2021 / 2017
	2017	2018	2019	2020	2021		
Зареєстрований (пайовий) і додатковий капітал	6427,2	6466,8	9662,3	9697,5	9854,3	3427,1	53,32
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	339,6	66,1	-3595,6	-3670,8	-3763,2	-4102,8	-1208,13
Разом	6766,8	6532,9	6066,7	6026,7	6091,1	-675,7	-9,99

Таблиця Б.2

Динаміка позикового капіталу дослідної станції за 2017-2021 рр.

Вид капіталу	Обсяг, тис. грн.					Абс. відхил., тис. грн. 2021 / 2017	Темп приросту, % 2021 / 2017
	2017	2018	2019	2020	2021		
Поточна кредиторська заборгованість	75,2	72,6	69,0	69,0	78,5	3,3	+4,39
Інша поточна заборгованість	2557,3	2767	2325,1	2325,1	1782,6	-774,7	-30,29
Разом	2632,5	2839,6	2394,1	2394,1	1861,1	-771,4	-29,30

Продовження додатку Б

Таблиця Б.1

Порядок розрахунку показників аналізу капіталу підприємства

Показник	Умовне позначення	Формула розрахунку	Формула за кодами рядків форм фінансової звітності	Напрямок позитивних змін
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	$K_{авт.}$	Власний капітал / Пасиви	Ф. № 1, р.1495 / Ф. № 1, р. 1900	Зростання; має бути $K_{авт.} > 0,5$
2. Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу	$K_{ман..в.к.}$	Власні оборотні кошти / Власний капітал	$P_k / \text{Ф. № 1, р.1495}$	Зростання; має бути $K_{ман..в.к.} > 0,5$
3. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	$K_{конц.п.к.}$	Позиковий капітал / Пасиви	Ф. № 1, р.1595 + р. 1695 + р. 1700 / Ф. № 1, р. 1900	Зниження, варто аналізувати в залежності від конкретної ситуації
4. Коефіцієнт фінансової стабільності (коефіцієнт фінансування)	$K_{ф.с.}$	Власні кошти / Позичені кошти	Ф. № 1, р.1495 / Ф. № 1, р.1595 + р. 1695 + р. 1700	Нормативне значення $1,5 > K_{ф.с.} > 0,67$
5. Показник фінансового левериджу	$K_{фін.лев.}$	Довгострокові зобов'язання / Власні кошти	Ф. № 1, р. 1595 / Ф. № 1, р.1495	Зниження; $K_{фін.лев.} < 0,25$
6. Коефіцієнт фінансової стійкості	$K_{фін.ст.}$	Власний капітал + довгострокові зобов'язання / Пасиви	Ф. № 1, р.1495 + р. 1595 / Ф. № 1, р. 1900	Нормативне має $K_{фін.ст.} = 0,85 - 0,90$

Додаток В

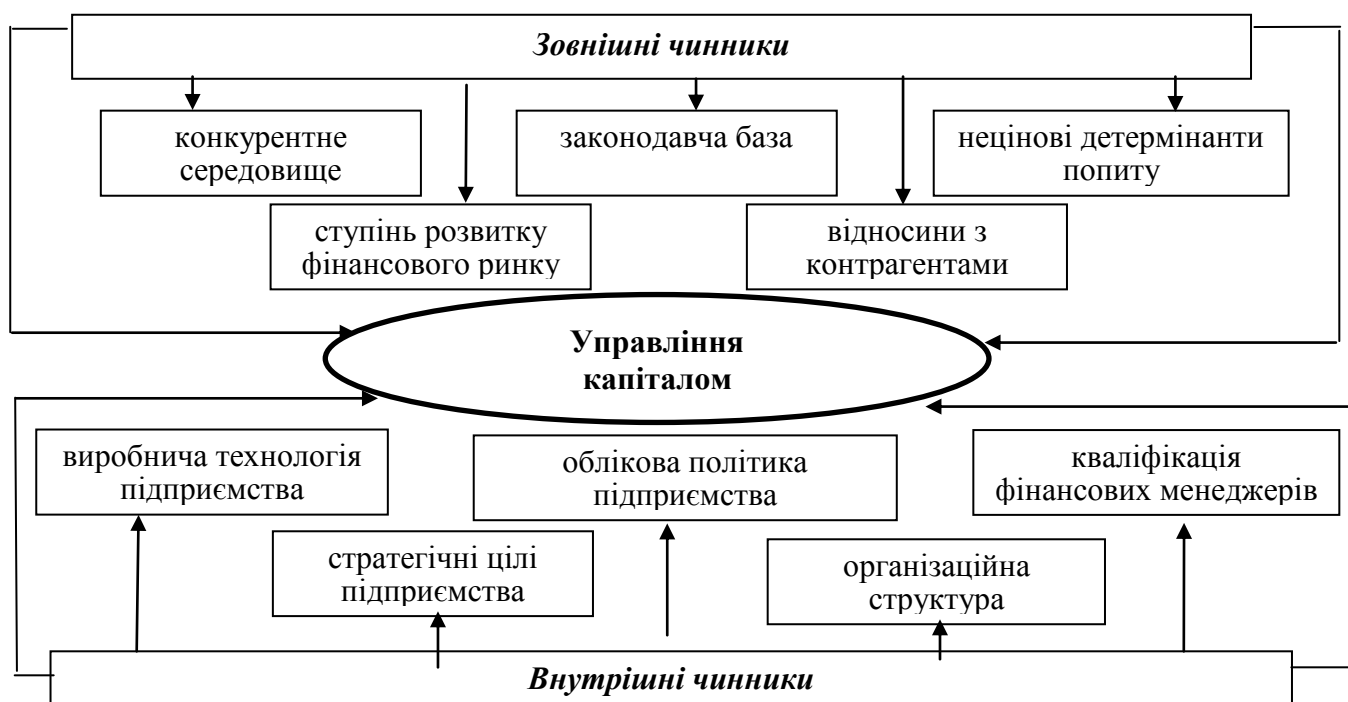

Рис. В.1. Чинники впливу на управління капіталом підприємств